

KÕRGESSAARE VALLA ARENGUKAVA 2007-2017

SISUKORD

I ÜLDOSA

§ 1 Üldandmed

§ 3 Tulevikuvision

II MAJANDUSTEGEVUS, INFRASTRUKTUUR

§ 4 Teedevõrk

§ 5 Sadamad, lautrid, väikesadamad

§ 6 Ühisveevärk ja – kanalisatsioon

§ 7 Jäätmemajandus

§ 8 Soojusenergia

§ 9-Alternatiivenergia

§ 10 Tänavavalgustus, elektrivõrk

§ 11 Elamumajandus

§ 12 Heakord ja haljastus

§ 13 Planeerimine

§ 14 Põllu- ja metsamajandus

§ 15 Kalandus

§ 16 Telefoni- ja andmeside

§ 17 Turismi- ja puhkemajandus

§ 18 Loodusressursid, väärtuslikud külamiljööd

§ 19 Ettevõtlus

III HARIDUS

§ 20 Alusharidus

§ 21 Põhiharidus

§ 22 Õpilaste transport

§ 23 Toitlustamine

§ 24 Huvitegevus

§ 25 Noorsootöö

§ 26 Täiskasvanute täiend-, huvi – ja vabaharidus ning ümberõpe

IV KULTUUR, SPORT, MUU VABA AJA TEGEVUS

§ 27 Sporditegevus

§ 28 Kultuur

§ 29 Raamatukogud

§ 30 Kõrgessaare Vaba Aja Keskus

§ 31 Avalik teave ja maine kujundamine

§ 32 Muinsuskaitse

§ 33 Kodanikeühendused, omaalgatuslik tegevus, muud ühiskonnateenused

V SOTSIAALTÖÖ JA TERVISHOID

§ 34 Sotsiaalhoolekanne

§ 35 Tervishoid

VI ÜLDHALDUS

§ 36 Avalik haldus ja koostöö

§ 37 Avalik kord, turvalisus, päästeteenistus

§ 38 Arengudokumendid

Lisa 1 Tegevuskava tabelina

Kõrgessaare valla arengukava 2007-2017

Määrus kehtestatakse Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse paragrahv 22 lõike 1 punkti 7 ja paragrahv 37 alusel

KÕRGESSAARE VALLA ARENGUKAVA 2007-2017

I ÜLDOSA

§ 1. Eessõna

(1) Kõrgessaare valla arengukava on

- kogu tegevuse aluseks vallas
- tinglik kokkulepe erinevate osapoolte tegevuste kooskõlastamiseks
- abiks poliitiliste ja majanduslike otsuste langetamisel

Selleks on arengukava

- realistlik ja elluviidav
- tugineb olemasolevatele ressurssidele ja eeldustele

Sellega

- määratletakse pikaajalised eesmärgid
- nende elluviimise teed

(2) Arengukava muutmine

toimub vastavalt kehtivale seadusandlusele ja tuginedes tegelikule vajadusele.

Arengukava vaadatakse üle vähemalt üks kord aastas. Vajadusel tehakse sellesse parandusi, täiendusi; täpsustatakse tööde järjekordi ja finantseerimisvõimalusi.

(3) Arengukava avalikustatakse

- vallamajas
- raamatukogudes
- valla koduleheküljel

Kõrgessaare valla arengukava täiendavad erinevad kehtivad arengudokumendid, mis on loetletud viimases peatükis ning mis koos aitavad kaasa valla kui terviku ühtse arengu kujundamisele

§ 2. ÜLDANDMED

(1) Asend

Kõrgessaare vald paikneb Hiiumaa põhja- ning lääneosas ja piirneb meritsi Eesti Vabariigi riigipiiriga, maismaal Pühalepa, Käina ja Emmaste vallaga. Rannajoone pikkus moodustab poole valla piirist. Valla territooriumi pindala on 379,5 km², mis moodustab 38% Hiiumaakonna territooriumist. Valla keskuseks on Kõrgessaare alevik, mille kaugus maakonnakeskusest Kärdlast on 18 km.

(2) Asustus

Praegu kehtiva Eesti Vabariigi haldusjaotuse järgi asub valla territooriumil üks alevik ja 58 küla. Ebahühtlased on külade suurused põhielanike arvu järgi. Tihedamalt on asustatud Kõrgessaare, Lauka, Reigi ja Luidja piirkond, hõredamalt Kõpu ja Tahkuna poolsaar ning Hüti- Leigri piirkond.

Vallale on iseloomulik hõre asustatus (keskmiselt 3,6 elanikku/km² kohta). Ligi 50% elanikkonnast paikneb Kõrgessaare alevikus (suurus 6,9 km², rahvastikuregistri järgi elanikke seisuga 01.10.2007.a 501 in; 01.09.2010.a 462 in) ja Lauka külas alevikus (suurus 1,55 km², rahvastikuregistri järgi elanikke seisuga 01.10.2007.a 174 in; 01.09.2010.a 168 in). Tihedus Lauka külas ja Kõrgessaare alevikus kokku keskmiselt 79,9 elanikku/km², ülejäänud territooriumil on rahvastiku tihedus keskmiselt 1,9 elanikku/km² kohta. Valla asulatevaheline keskmine kaugus on 4 km. Hõre asustatus on tingitud suurte metsamassiivide paiknemisest valla territooriumil. Külade territoriaalne jaotus regiooni on äärmiselt ebahühtlane. Suurim küla vallas on Leigri küla ~ 54,3 km², väikseim on Mangu küla ~0,6 km².

Ebahühtlane asustus teeb keeruliseks valla kõigi piirkondade ühtlase arengu.

Ajalooliselt võib valla jagada kuueks väiksemaks piirkonnaks (Kõrgessaare, Lauka, Luidja, Kõpu, Reigi ja Malvaste).

(3) Tööjõud

Kõrgessaare valda iseloomustab struktuurne tööpuudus (tööjõu nõudlus ei lange kokku tööjõu kvaliteedi ja /või paiknemisega) ja elanike suhteliselt madal ettevõtlusaktiivsus. Elanike arv Kõrgessaare vallas väheneb ja elanikkond vananeb. Võrreldes 01.11.2001. seisuga on elanike arv seisuga 01.10.2007 langenud 172 võrra. (1541-lt 1369-le, -12,6%), vähenemine on toimunud kõigis vanusegruppides. Elanike arv 01.11.2010 seisuga 1323.

01.oktoober 2007. a seisuga oli Tööhõiveameti andmetel vallas registreeritud 28 töötut (tööotsijaid ametlikult registreeritud ei olnud), mis moodustab töövoimelisest elanikkonnast ca 3,2 %. (seisuga 01.09.07 tööealisi elanikke vanuses 19-64.a.(sünd 1943-1988) 870 in). Vanuseliselt oli töötute hulgas vanuses kuni 25 4in, 25.a. – 50.a. 11 inimest ja üle 50.a. vanuseid 13 inimest. 31.08.2010 on registreeritud töötuid 68.

(4) SWOT- analüüs

1) Kõrgessaare valla tugevused

- saarelisus (eraldatud)
- pikk rannajoon
- looduskeskkond säilinud
- loodusvarade olemasolu (kruus, turvas, liiv, paas, puit, savi)
- suur metsastatus
- väljakujunenud teedevõrk
- tiheasustus alad on kaetud enamuses ühisveevärgi- ja – kanalisatsiooniteenusega

- suuremates kohtades telefoni ja interneti teenuse kasutamise võimalus
- soodsad eluaseme ehituskohad
- puuduvad rassi- ja rahvusprobleemid
- väljakujunenud haridus-, sotsiaal – ja kaubandusteenuste võrk
- aktiivne külaliikumine
- rikas kultuuripärand
- on olemas valla üldplaneering
- on olemas mitmed teised vajalikud arengudokumendid
- koostöö teiste omavalitsustega, vabariiklike liitudega on küllaltki hea
- piirangud ettevõtlusele seoses looduskaitsega
- palju muinsuskaitse all olevaid objekte

2) Kõrgessaare valla nõrkused

- saarelisus
- regionaalselt ei ole võrdselt arenenud
- elanikkonnaga asustatus on ebahühtlane
- ühekülgne ettevõtlus
- piirangud ettevõtlusele seoses looduskaitsega
- põllumaade madal boniteet; maade võsastumine
- elanikkonna vananemine ja vähenemine;
- elanike tervise halvenemine (eakad; ravikindlustamata isikud)
- kvalifitseeritud tööjõu puudus
- majandustegevuse seisukohalt kohalikke tarbijaid vähe; mandrile toodangu realiseerimine logistiliselt keerukas; konkurents väike
- elukeskkonna loomine kallid
- avalike teenuste (eelkõige riigiasutustelt saadav) saadavus ja kvaliteet on halvenenud
- väike kogukond mitmekesise haridus ja kultuurikeskkonna väljaarendamiseks.
- lisaraha taotluse süsteem keeruline
- valla kaugemates piirkondades kommunikatsiooniteenuste, interneti teenuse kättesaadavus kehv ja kallid; kohati tehniliselt veel lahendamata
- kruusakattega vallateede olukord halb; riigiteede kvaliteediklass nõrk
- valguskaabli rakendus veel väike
- elektri kvaliteet ebahühtlane, eriti äärealadel
- kasutamata ja lagunevad hooned
- palju muinsuskaitse all olevaid objekte
- heitlik ja suhteliselt soe talv
- koostöö (avalik sektor- erasektor- teiste omavalitsustega Hiiumaal) veel nõrgavõitu.
- noorte ja ettevõtlike noorte jaoks piirkond vähe väljakutseid ja rakendusi pakkuv
- hõre ühistranspordi kasutamise võimalus

3) Kõrgessaare valla ohud

- koordineerimatu ja suurenenud turism (massiturism) ohustab keskkonna koormus-taluvust
- merereostus
- kvoodid, piirangud tooraine tarbimisele
- projektidega alustatud tegevuste jätkusuutlikkuse nõrkus
- äärealade kõrvalejäämine

- hariduse kvaliteedi halvenemine (õpetajad eakad, noored õpetajad ei soovi maale elama asuda jmt)
- kasvavad kulud jäätmemajandusele
- kasvav kulu küttemajandusele
- maa omandamine välismaalaste poolt
- ebakindlus riigipoolne halduspoliitika osas
- elanikkonna väljaränne

4) Kõrgessaare valla arenguvõimalused

Kõrgessaare vallas on võimalused arenguks, kui:

- soodustada väike ja keskmist ettevõtlust (innovatiivsus ja tootearendus, väärtustamine)
- soodustada puudutööstuse arengut
- aidata kaasa turismi –ja puhkemajanduse infrastruktuuri väljaarendamisele
- tõhustada vallapoolset järelvalvealast tegevust
- avada rannad (pääs merele, lautrikohtade taastamine, arendamine jmt.)
- käivitub sadamate võrk, sadamate väljaarendus, sadamateenuste mitmekesistamine; sadamahoone renoveerimine ja/või väljaehitamine
- parendatakse reostusvastast valmisolekut; arendatakse välja jäätmemajandus
- laste hariduse sh. erivajadusega lastele hariduse omandamise võimaluste säilitamine, parendamine ja konkurentsivõimelisemaks muutmine
- regionaalsete programmide kaasabil võimaldada kõikidesse valla piirkondadesse kvaliteetne side- ja interneti teenus
- riiklike vahendite abil viia teed tolmuwabaks ning teede kvaliteediklassi tõsta
- viia ellu kehtestatud detailplaneeringud
- elektriliinid ja- alajaamad kaas- ajastada
- parendada arstiabi kättesaadavust äärealadele
- korraldada ühtne ja kvaliteetne info liikumine ja kättesaadavus
- võimalusel võetakse kasutusele alternatiivenergia
- elamuehituse soodustamine

§ 3. TULEVIKUVISIOON

Kõrgessaare vald on piirkondlike eripärasusi arvestav, mitmekesise majandustegevusega, toimivate sadamatega, omalaadsete kultuuritraditsioonidega, loodussõbralik ning turvaline elamis- ja turismipiirkond.

II MAJANDUSTEGEVUS , INFRASTRUKTUUR

§ 4. Teedevõrk

(1)Tänane olukord

Kohalike teede võrku kuulub seisuga 01.10.2007.a. 85,18 km maanteed ja 5,55 km tänavaid. Erateid on 49,9 km, metskondade teid 191,0 km.

Kohalikud teed on põhiliselt kruusakattega, pinnasteid on 1,4 km. Teede ja tänavate seisund on rahuldav, kohati esineb raskesti läbitavaid lõike.

Kõik teed on inventariseeritud.

Valla bussipeatuste ja – ootepaviljonide asukoht vajab optimeerimist; ootepaviljone remonditakse vastavalt vajadusele-

(2) Eesmärk

Igal aastaajal on tagatud teede hea läbitavus ja sõidetavus ning valla territooriumil olevad riigiteed on mustkatte all vastavalt üldplaneeringus kavandatud ning vallateed on tolmuvabad. Ühiskondliku transpordi ootekohad (n: bussiootepaviljonid, - peatused) on optimeeritud ning kasutajatele on tagatud esmane mugavus ja turvalisus.

(3) Tegevuskava

- 1) vähendatakse kohalike maanteede osatähtsust koguteede hulgast (valla bilansis ning hooldusel olevad teed) , andes neid võimalusel üle riigile ja/või eravaldusesse;
- 2) koostöös Hiiu Teedevalitsusega teostatakse ja/või korraldatakse aastaringselt teede ja üldkasutatavate objektide (kool, lasteaed, kalmistud jne.) juures olevate teede ja platside hooldetöid ;
- 3) rekonstrueeritakse kruusakattega teed iga-aastase teehoiukava alusel eelarveliste vahendite piires;
- 4) paigaldatakse vastavalt vajadusele alalisi või ajutisi liiklusmärke;
- 5) rajatakse teed lautri – puhkekohtadeni koostöös teiste huvitatud pooltega;
- 6) taotletakse vahendeid riigieelarvest teede parendamiseks;
- 7) korraldatakse teavitustööd eravalduses olevate teede valdajatele, et tagada avalik kasutus vastavalt nõuetele;
- 8) mustkatttega katmise vajadus riigimaanteede osas on
  - 8.1.Lauka- Hüti, Hüti – Puski , Märjakaasiku – Kiduspe – Kõpu, Malvaste – Posti, Hüti – Käina, Ristna – Hirmuste .
  - 8.2.valla territooriumil olevad kruusakattega riigiteed (Suureranna, Reigi, Ojaküla jne.)
- 9) remonditakse riigimaantee ja Pärnaku- Kõpu vahel;
- 10) ehitatakse välja perspektiivsed kohalikud teed (rannale pääsud, külateed jmt.);
- 11) paigaldatakse valla sisesed viidad , teabetahvlid ning külade nimedega sildid;
- 12) lahendatakse jooksvalt maa omandi küsimused seoses teedega (näiteks läbi planeeringute);
- 13) elamukruntidel lahendatakse parkimine krundisisiseselt;
- 14) jalgratta- ja kõnniteede, parklate, platside rajamisel arvestatakse puuetega inimeste liikumisvajadustega;
- 15) kaardistatakse elanikkonna ühistranspordi kasutamine; renoveeritakse ja/või soetatakse uued bussiootepaviljonid. Kus puudu, paigaldatakse peatustesse istepink, prügikast. Hooldatakse regulaarselt ootekohtade alasid;
- 16) lahendatakse liiklusohlike kohtade turvalisemaks muutmine (n: parklate laiendamine, uute loomine, täiendavate liiklusmärkide vm liikluskorralduslike vahendite paigaldamine);
- 17) Lahendatakse parkimine Valitsejamaja ja lasteaed „ Vigri“ külastajate tarbeks.
- 18) Uute ja korrastatavate teedena on kavandatud:
  - 18.1. Heinamaasääre tee, planeeritav pääs puhkealale ja linnuvaatlus tornidele (kulgeb Mudaste külateelt Heinamaasääreni)
  - 18.2. Pihla puhkeküla tee (kulgeb piki kalmistut Kirikulaheni)
  - 18.3. Reigi küla ja Heigi küla vaheline otse tee (ajalooliselt olnud tee, mis vajab taastamist)
  - 18.4.Riida tee - ligipääs kinnistutele, kulgeb Paope külas riigi maanteelt Paope poolsaarele
  - 18.5.Pallinina tee - ligipääs puhkealale ja lautrikohale, kulgeb Palli puhkemajadest endise piirivalve vaatluspunktini rannas
  - 18.6. Hirmuste lautrikohatee – Hirmuste lautrini (olemasolev)
  - 18.7.Suureranna lautrikoha tee
  - 18.8.Lautri talutee - pääs puhkealalt Lautri väikesadamasse;

- 18.9.Kaleste lautrikoha tee, pääs parklasse ja puhkealale – olemasolev tee, kulgeb Kaleste külast lautrikohani
- 18.10. Mustana lautritee - pääs lautrikohta
- 18.11. Mudaste lautrikoha tee
- 18.12. Mangu lautrikoha tee
- 18.13. Andrusemäe- Heistesoo tee
- 18.14. Hirmuste lautrikoha tee
- 18.15. Lõimastu militaartee
- 19) Tammistu lautritee ümbersõidutee - pääs kinnistutele ja lautrikohale;
- 20)Ristna piirkonnas on uued rajatavad teelõigud tee tuletornist supelrannani koos parklaga. Parklad on täiendavalt ette nähtud sõjaväelinnakus enne talumaad ja sadama piirkonnas (ilmajaama silla juures);
- 21)jalgratta teed on kavandatud Lauka ja Kõrgessaare vahele, Pihla küla ja Rootsi küla, Rootsi küla- Malvaste teerist, Kõrgessaare ja Luidja küla vahele.;
- 22) teede täpne vajadus ja asukoht täpsustakse eraldi vastava projekti käigus.

§ 5. Sadamad, lautrid ja väikesadamad

(1) Tänapäevane olukord

Vallas asub kolm suuremat sadamat: Lehtma, Kõrgessaare ja Kalana. Lehtma sadam on praegu aktiivselt kasutusel.

Lautrikohtade asukohad on määratletud üldplaneeringuga; nende taastamist alustati 2005 aastal. Asukohtade määratlemisel arvestati nende ajaloolist paiknemist.

(2) Eesmärk

Kõrgessaare vald on tuntud kui avatud ja hästi meritsi ligipääsetav piirkond nii puhkajatele kui ettevõtlusega tegelejatele.

(3) Sadamad, väikesadamad - tegevuskava

- 1) Lehtma sadam on kogu Lehtma tööstusala kõige määravam rajatis. Lehtma tööstusala ja sadama arendamisel lähtutakse kehtestatud Lehtma sadama detailplaneeringust;
- 2) Kõrgessaare sadam jääb avatuks kalapüügilaevadele, jahtidele ja mootorpaatidele. Ehitatakse välja aluste teenindamiseks vajalik infrastruktuur. Kõrgessaare sadam on perspektiivne külastussadam võimalusega pakkuda ujuvvahendite talvehoidu;
- 3) koostöös omanikega koostatakse Kõrgessaare sadama kohta detailplaneering ning läbi sadama arendustegevuse jaoks loodud MTÜ osaletakse sadama väljaarendamisel;
- 4) Kalana sadamas on säilinud avamere poolt graniitkividega kaitstud 200 m pikkune sadamakai. Sadamat kasutusele võtuks rekonstrueeritakse olemasolev kai ja rajatakse vastaskaldalt uus kaitsemuul. Nii rajatavat meretuultest ja lainetusest kaitstud kinnist akvatooriumi saab kohandada ujuvkaide, kaldakindlustuste ja kergsildadega kala-, väikekauba-, varju-, tankimis-, turva-, puhke-, turismi-, piirikaitse kui ka päästesadamaks;
- 5) Rajatakse Ristna Jahisadam ja Ristna Lõunasadam
- 6) osaletakse asjakohastes projektides
- 7) Jetide ja skuutrite vettelaskmise kohad valmistatakse ette ning töötatakse välja nende alade kasutamise kord. Jetide ja skuutritega sõiduks lubatud merealad on planeeritud :
  - 7.1.Ristnas (Põhja-Ristna Surfiparadiis);
  - 7.2.Kalana sadamas;
  - 7.3.Lehtma sadamas;

7.4. Kõrgessaare sadamas.

(4) Lautrikohad - tegevuskava

- 1) rajatakse Hirmuste lautrikoha tervikkompleks;
- 2) tagatakse juurdepääs lautritesse ja paadisadamatesse; selleks korrastatakse või taastatakse järk- järgult juurdepääsuteed;
- 3) korraldatakse koostöös kohalike elanikega, RMK-ga ja teiste huvitatud isikutega lautrikohtade avalik kord ja rajatiste haldus;
- 4) järk- järgult korrastatakse kõik avalikud lautrikohad vastavalt üldplaneeringule.

§ 6. Ühisveevärk ja kanalisatsioon

(1) Ühisveevärk -tänane olukord

Kõrgessaare aleviku ja Lauka küla ühisveevärki haldab Kõrgessaare Vallavalitsus. Vallal on alevikus 2 puurkaevu, millest üks on kasutuses ja varustab põhilise osa asula elanikkonnast joogiveega.

Endise kalatööstuse puurkaevude valdaja on 2007 aasta septembri seisuga AS Rubla. AS Rubla omab asulas 3 puurkaevu. Neil saab ka vee 10 eluruumi e. 20 inimest.

Lisaks on puurkaevud Kõrgessaare Sadamas (omanik Best Holding OÜ) ja asula äärealadel asuvatel üksikelamutel. Viimased on enamuses reostatud kunagise põlevkiviõli reostuse tõttu. Veevõrgud on omavahel ühendamata.

Lauka külas on kasutusel üks puurkaev, veetorustik 3000 m, kanalisatsioonivõrgustik 1800 m. survetrass 560 m , üks reoveepumpla ja üks reoveepuhasti..

Kõrgessaare vallale kuuluvad veel Kõpu tuletorni, Luidja ja Kõrgessaare puurkaev.

Lehtma sadamas on puurkaev (omanik seisuga 01.09.2007.a DAGOmar AS), mis varustab joogiveega sadama territooriumil asuvaid ettevõtteid. Tahkunas Merineitsi Puhkeküla on puurkaev, mis tulevikus hakkab varustama joogiveega 54 üksikelamut (arendaja AS BREIC).

(2) Ühisveevärk - eesmärk

Valla ühisveevärgist joogivett saavatele elanikele on tagatud aastaringselt kvaliteetne joogivesi, vallas kasutatakse põhjavett säästlikult ning valla territooriumil on tagatud tuletõrje veevarustus.

(3) Ühisveevärk - tegevuskava

- 1) renoveeritakse Kõrgessaare aleviku puurkaevud-pumplad ning Lauka Põhikooli pumpla ;
- 2) renoveeritakse Kõrgessaare aleviku ja Lauka küla veetorustik ;
- 3) laiendatakse Kõrgessaare aleviku veevarustuse süsteemi. Esmajärjekorras peaks see. toimuma Tööstuse tee, Ninametsa ja Nõmmernga teede äärsete üksikelamute alal;
- 4) Lauka küla veevarustust laiendatakse Käina tee äärsel üksikelamute alal;
- 5) Kõrgessaare alevikus ehitatakse välja veevarustuse ringsüsteem;
- 6) Ristna piirkonnas majandustegevuse tekkimisega on vajalik välja ehitada kolm veevarustuse süsteemi: sadama, sõjaväelinnaku, tuletorni ning nende ümbrust varustavad süsteemid, mis töötavad olemasolevate või rajatavate puurkaevude baasil;
- 7) osaletakse Euro-projektides, lahendamaks joogivee probleeme kogu vallas;
- 8) perspektiivsed ühisveevärgiga külad on Kõpu, Kalana, Malvaste ja Luidja;
- 9) korraldatakse põhjavee kasutuse kohta arvestus;
- 10) koostöös riigiasutustega luuakse ning hoitakse korras üldistes huvides kasutatavate tulekustutusvee võtmise kohad valla eri piirkondades;
- 11) viiakse ellu Ühisveevärgi ja –kanalisatsiooni arendamise kava 2007 –2019 tegevused;

12) ühisveevärgi arenguks ja töökindluse tõstmiseks:

12.1.täiustatakse pumplate tehnoloogiat

12.2.hangitakse ja paigaldatakse kaasaegsemad veepuhastusseadmed Kõrgessaare aleviku Sadama tee pumplasse. Uued ühispumplad projekteeritakse koheselt puhastusseadmetega ning aastaks 2013 on kõik pumplad nõuetekohaste puhastusseadmetega;

12.3.vahetatakse välja järk- järgult amortiseerunud trassid Kõrgessaare alevikus ja Lauka külas;

12.4.suletakse kasutusel mitteolevad puurkaevud (konserveerimine, tamponeerimine).

(4) Ühiskanalisatsioon - tänane olukord

Kõrgessaare alevik ühiskanalisatsiooniga on liitunud u 450 elanikku e. 90 % aleviku elanikkonnast. Ühiskanalisatsiooniga on ühendatud 16 korterelamut, 7 üksikelamut, asutused ja ettevõtted.

Lauka küla ühiskanalisatsiooniga on liitunud u 170 elaniku e 90% küla elanikkonnast. Ühiskanalisatsiooniga on ühendatud 6 kortermaja(62 korterit), Lauka Põhikool, Põhikooli söökla, seltsimaja ja 4 üksikelamut.

Lehtma sadamal on oma reoveepuhasti, mille omanik on seisuga 01.09.2007.a AS DAGOmar. Peale kalatööstuse likvideerimist sadama territooriumil töötab puhasti alakoormusega. Heitvesi suunatakse Läänemerre.

Ülejäänud valla territooriumil reoveepuhasteid ei ole. Kanaliseerimine on lokaalne. Põhjaveeliselt kaitsmata ja nõrgalt kaitstud aladel kasutatakse reovee kanaliseerimiseks kogumismahuteid, keskmiselt kaitstud aladel on lubatud reovee kanaliseerumiseks kasutada septikuid ja immutusväljakuid.

(5) Ühiskanalisatsioon - eesmärk

Kõrgessaare vallas on korraldatud reovete ärajuhtimine nii, et on välditud põhjavee reostus, pinnasesse infiltratsioon on võimalikult väike ja loodusesse suunatav reovesi vastab normatiividele.

(6) Ühiskanalisatsioon - tegevuskava

1) koos veetrassidega laiendatakse Kõrgessaare aleviku Tööstuse tee, Nõmmerga tee ja Ninametsa tee tänava suundadele ning Lauka küla Käina tee äärde kanalisatsioonivõrk.;

2) renoveeritakse Lauka küla kanalisatsioonivõrk ja Lauka reoveepuhasti, -pumpla ja survetrass;

3) täiendatakse veevarustuse ja kanalisatsiooni jälgimine automaatjuhtimisesüsteemi;

4) renoveeritakse ja laiendatakse sadevete kanalisatsioon;

5) Lehtma sadama reovete puhastusseadmed rekonstrueeritakse omanike poolt;

6) Ristna piirkonnas kanalisatsioonivõrk ja puhastusseadmed puuduvad. Sellel alal oleks vaja rajada kolm eraldi töötavat võrku koos heitvetepuhastitega. Sadama ja sõjaväelinnaku süsteemid võib vajadusel survetrassiga ühendada ja peale puhastamist juhtida veed sadama lähedal merre. Tuletorni ümbruse puhastatud heitveed juhtida merre Ristna Põhjaninast põhja poole;

7) jätkatakse Kõrgessaare isevoolse kanalisatsiooni renoveerimist;

8) likvideeritakse kasutuskõlbmatud kanalisatsioonirajatised;

9) puhastatakse Lauka reoveepuhasti biotiigid;

10) viiakse ellu Ühisveevärgi ja –kanalisatsiooni arendamise kava 2007 –2019 tegevused.

§ 7. Jäätmemajandus

(1) Tänapäevane olukord

On valminud ja heaks kiidetud Hiiumaa valdade ühine jäätmekava, mis on samuti käesoleva arengukava üks osadest.

Hiiumaa Jäätmejaam asub Käina vallas, Ristivälja külas.

Ohtlike jäätmete kogumispunkt asub Kõrgessaares. Pakendijäätmemajad asuvad Kõrgessaares (2 tk), Lauka külas, Kõpu külas, Rootsi külas, Kalana külas, Malvaste teeristis, Luidja külas ja Tahkunas.

(2) Eesmärgid

Jäätmehooldus on korraldatud nii, et on välditud pinnase- ja põhjavee ning õhu saastamine, esteetiline reostus. On korraldatud optimaalselt valla territooriumil prügi kogumine konteineritesse ja äravedu prügilasse. Korraldatud jäätmeveoga on hõlmatud taaskasutatavate jäätmete sorteerimine ja kogumine kohtadel.

(3) Tegevuskava

- 1) uuendatakse ja suurendatakse prügi konteinerparki säästmaks aktiivse kasutusega turismiobjektide keskkonda;
- 2) osaletakse üldistes heakorra aktsioonides;
- 3) osaletakse ülehiiumaalises korraldatud jäätmeveo konkursis
- 4) gaasihoidlad ja/või -mahutid likvideeritakse;
- 5) osaletakse Hiiumaa ühtsetes prügimajandusprojektides eesmärgiga tagada eriliigiliste jäätmete likvideerimine või taaskasutus kogu regioonis;
- 6) suurendatakse juba sorteeritud kujul jäätmete osatähtsust;
- 7) soetatakse juurde eriotstarbelisi pakenditaara konteinereid;
- 8) korraldatakse teavitustööd, et tagada üldine valla heakord;
- 9) koostöös Keskkonnaametiga lahendatakse väikesemõõduliste ohtlike jäätmete kogumise korraldamine.
- 10) korraldatakse vastavalt võimalustele suuremõõduliste ja/või ohtlike jäätmete nn. kogumisringe (üks kord aastas);
- 11) koostöös ettevõtjate ja elanikkonnaga lahendatakse komposteeritavate materjalide kogumine;
- 12) tagatakse tööde teostamise üle piisav järelvalve.

§ 8. Soojusenergia

(1) Tänapäevane olukord

Alates 1997/1998. a sügishooajast kütteperioodist on täielikult loobutud tsentraalsest küttesüsteemist. Lokaalsele küttele on üle läinud kõik Lauka ja Kõrgessaare kortermajad. Puuduseks on soojusallikate ja/või – süsteemide mittevastavus tuleohutuse nõuetele. Olukorra lahendamiseks tehakse aktiivselt koostööd Päästeteenistusega, et teavitada elanikkonda ja viia kõik süsteemid nõuetega vastavusse.

(2) Eesmärk

Optimaalseimal viisil on tagatud soojusenergiaga varustatus valla asutustes.

(3) Tegevuskava

- 1) vedelkütuse pidev kallinemine võib tingida vajaduse tulevikus valla asutuste (lokaalkatlamajad on Lauka Põhikoolis, Kõrgessaare VAK (Tervisemaja), Kõrgessaare Valitsejamaja koos lasteaed Vigriga) lokaalsete katlamajade rekonstrueerimiseks ja üleminekuks kombineeritud küttele. Puuduseks suurem töömahukus ja lisainvesteeringud kateldele ja küttehoidlatele. Alternatiivvõimalus erinevate soojuspumpade kasutamine;
- 2) tasuvus- ja teostusuuringute teostamine üleminekuks alternatiivsetele kütelliikidele; pikemas perspektiivis arvestatakse võimaliku vajadusega kaugküttesüsteemi taastamiseks Kõrgessaare alevikus;
- 3) tõstetakse vallale kuuluvate hoonete/ ruumide soojapidavust; renoveeritakse ja optimeeritakse hoonetesisesed tehnosüsteemid;
- 4) osaletakse energiasäästuprogrammides;
- 5) korraldatakse kortermajade elanikele nõustamist optimaalse küttesüsteemi leidmisel.

§ 9. Alternatiivenergia

(1) Tänapäevane olukord

Alternatiivenergia kasutuselevõtt kliimatiliste tingimuste poolest on sobilik.

Tahkunas asuva generaatori aastane toodang oli 300 000 kwh, praegu on tegevus peatatud. Koostöös Eesti Energiaga kavandatakse edasine Tahkuna tuuliku tegevus.

(2) Eesmärk

Võimalikult palju on kasutatud kliimatilisest eripärast tulenevaid võimalusi alternatiivenergia tootmiseks.

(3) Tegevuskava

- 1) Toetatakse projekte, mis on seotud alternatiivenergia kasutuselevõttuga (sh uuringud, teostus jne).

§ 10. Tänavavalgustus; elektrivõrk

(1) Tänapäevane olukord

Tänavavalgustusvõrguga on haaratud Kõrgessaare alevik ja Lauka küla. Kõrgessaare aleviku tänavavalgustusvõrk on amortiseerunud (isoleerimata õhuliinid ja oksüdeerunud juhtmed, puitkandepostid vajavad väljavahetamist), mistõttu võrgu haldamine on muutunud kulukaks. Vajadus on nii Laukal kui Kõrgessaares tänavavalgustus laiendamiseks ning olemasolevate tänavavalgustuspostide asukohtade muutmiseks, et tagada parem valgustus teeäärtes (praegu asuvad postid peamiselt hoonete lähedal, jättes teeäärsed liikumisalad pimedaks). Tänavavalgustus on Reigi kalmistu parkla – Kõrgessaare teeristi äärde jääval kergliiklusteel. Kogu Hiiumaa varustamine elektriga ebakindel (avariioht suur). Loodusjõududest sõltuvus väga suur. Elektrivarustus puudub Kaleste küla Mustana piirkonnas, Heistesoo ja Leigri külades.

(2) Eesmärk

On tagatud tänavavalgustus suuremates keskustes üldkasutatavatel tänavatel ning avalike hoonete, rajatiste juures ning koostöös elektrienergia teenuse pakkujaga tagada tavaolukorras valla territooriumil stabiilselt elektrienergiaga varustatus. Kogu valla territooriumil on kaetud elektrivarustusega.

(3) Tegevuskava

- 1) Lauka tänavavalgustus laiendatakse (Napi tee, Otste tee ja Käina tee suunal); Kõrgessaare aleviku tänavavalgustusvõrgu laiendatakse Tööstuse tee mõlemapoolsel suunal ja Nõmmerga tee suunal;
- 2) olemasolevate tänavavalgustuspostide asukohad vaadatakse üle, vajadusel pannakse uued lähemale teede äärtele tagamaks parem valgustatus teeladel kõndijatele (Sadama tee, Kõrgessaare);
- 3) koostöös teenuse pakkujaga elektrienergia parema kvaliteedi ja ülekande töökindluse tagamiseks jätkatakse 10 kv õhuliinide rekonstrueerimist ning 0,4 kv õhuliinide rekonstrueerimist (üleminek kaabelliinidele, võrkude lühendamine), samuti minnakse üle ISO pingestandardile;
- 4) Ristna piirkonda varustatakse elektrienergiaga 3 alajaamast. Majandustegevuse, turismi- ja puhketegevuse ja/või elamuehituse aktiveerimisel rekonstrueeritakse olemasolevad ja ehitatakse uued alajaamad vastavalt tekkivale tarbimise kasvule. Madalpinged korrastatakse ja uute hoonete ning rajatiste ehitamisel need uuendatakse;
- 5) rajatakse autonoomne energiasüsteem puhastusseadmete ja veevarustuse jaoks Kõrgessaares ja Laukal, et tagada süsteemide töö elektrikatkestuste puhul, selleks;
- 6) soetatakse avariigeneraatorid tagamaks üldkasutatavate hoonete (näiteks koolid, lasteaed) ja teenuste (vesivarustus, kanalisatsioon, valgus, kütmine) toimimine avariiolekorras;
- 7) koostöös vastavate ametkondadega lahendatakse Kaleste küla Mustana piirkonna, Heistesoo ja Leigri külade elektrivarustus;
- 8) koostöös maaomanikega puhastatakse elektrikandetrassid ohtlikest puudest ning korraldatakse trasside aluse maa-ala regulaarne puhastushooldus;
- 9) lasteasutuste bussiootekohad varustatakse üldvalgustusega, vajadusel paigaldatakse liikumisandurid.

§ 11. Elamumajandus

(1) Tänapäevane olukord

Vallas on enamuse elamutest eraomandis. Munitsipaalomandis on kolm korterit Lauka külas (4-toaline, 3-toaline ja 2-toaline) ja Kõrgessaare alevikus on kaks sotsiaalelamispinnana kasutusel olevat pinda: korter (1-toaline) ning korter osana ridaelamust (1-toaline). Elamuehitust vallas peaks soodustama linnadest madalam maamaks, looduslähedane keskkond ja suhteliselt suured krundid, mis tagavad privaatsuse. Vallas soovitakse elavdada ehitustegevust, milleks määratleti läbi üldplaneeringu selged ehitustegevuse reeglid.

(2) Eesmärk

Olemasolevate ruumide kasutus on optimaalne. Elamufondis on ühepereelamute osakaal olulise osatähtsusega, mille võimaldamiseks on märgitud üldplaneeringu kaardile elamuehituse reservmaa.

(3) Tegevuskava

- 1) olemasolevad munitsipaalomandis olevad eluruumid renoveeritakse;
- 2) vajadusel osaletakse korteriturul soetades vabade vahendite arvelt soodsat turusituatsiooni kasutades uusi kortereid, mida kasutatakse sotsiaalkorterina, munitsipaal-üüri-eluruumina või ametikorterina;
- 3) võimaluse korral osaletakse elamumaaga seotud projektides ja kinnistute ettevalmistamisel eesmärgiga võimaldada noortel rajada oma kodu;

- 4) toetatakse ja soodustatakse elamuehitust;
- 5) toetatakse korteriühistuste edasist teket.

§ 12. Heakord ja haljastus

(1) Tänapäevane olukord

Omavalitsuse poolt on korraldatud Kõrgessaare aleviku avalike haljasalade (2,93 ha) korrashoid; bussijaamade (ca 0,1 ha) ja kalmistute (Kõpu I ja II; Malvaste, Puski, Reigi, kokku 6,38 ha) korrashoid. Kokku on hooldatavat ala ca 9,4 ha.

(2) Eesmärk

Kõrgessaare vald on esteetiliselt nauditav piirkond; on tagatud üldine heakord vallas.

(3) Tegevuskava

- 1) valla hallatavate asutuste, rajatiste ja vallamaja ümbrus kujundatakse kenaks haljasalaks, kus jätkub looduslikke värvidemänge kogu kevad- suvi- sügiseseks perioodiks;
- 2) renoveeritakse valla kalmistute piirdeaiad;
- 3) heakorrastatakse bussipaviljonid ja teostatakse vajadusel nendes remonditööd; vastavalt võimalustele ja vajadustele need asendatakse kaasaegsete paviljonidega. Võimalik on konkursi teel vallale omanäoliste bussiootepaviljonide välimuse väljaselgitamine. Oluline on optimeerida bussiootepaviljonide asukoht (eelkõige peavad need asuma kohas, kus koolilapsed ootavad bussi), bussiootekohtades tagatakse istepinkide ja prügikastide olemasolu;
- 4) soetatakse vajalik inventar (trimmer, autohaagis jmt.);
- 5) tehakse koostööd riiklikku järelevalvet teostavate organite (Keskkonnaamet, Muinsuskaitseamet) ja kinnistuomanikega tagamaks kaitstavate looduse üksikobjektide ja muinsuskaitseobjektide heakord;
- 6) viiakse ellu valla tellimisel koostatavate avalike kohtade detailplaneeringute ja muude projektide kaudu kavandatavad heakorrameetmed (Kõpu tuletorniga piirnev maa-ala, Kõrgessaare park ja jaanituleplats, avalikud supuskohad jne);
- 7) osaletakse projektides ning korrastatakse muinsuskaitseobjektid ja jätkuvalt riigimaal asuvad alad;
- 8) toetatakse igakülgset heakorralaseid algatusi; korraldatakse toetavaid konkursse (näiteks värvikampaania jmt.);
- 9) lisaks muruniitmisele teostatakse regulaarselt võsa eemaldamist pargialadel;
- 10) korraldatakse koostöös ettevõtjatega elanikkonnale võimalus heakorra tagamiseks vajalike tööde teostamise teenuse ostmist (sh vastava info parem kättesaadavus valla kodulehel jm);
- 11) avaldatakse tugevamat survet heakorrastamata alade ja/ või lagunevate hoonete/rajatiste omanikele tagamaks kas nende korrastamine või likvideerimine;
- 12) juhitakse rohkem tähelepanu eraomandusis olevate ehitiste ja maa-alade heakorrale. Vajadusel võetakse kasutusele meetmeid (näiteks lagunevad tööstushooned, eramajade hooned, nende ümbrus jne).

§ 13. Planeerimine

(1) Tänapäevane olukord

Kõrgessaare valla üldplaneering on vastu võetud 14.06.2002 ning kehtestatud 24. jaanuar 2003.a. Valminud on Üldplaneeringu teemaplaneering maakasutusreeglite ja ehitustingimuste täpsustamiseks. Üldplaneering on aluseks detailplaneeringute koostamisele detailplaneeringu kohustusega alal ja projekteerimistingimuste väljastamisele ülejäänud planeeringu alal. Samuti

on selles kirjeldatud muuhulgas maa- ja veealade kasutuspõhimõtted ning kehtivad piirangud; ehitamise ja kruntimise põhimõtted. Peale üldplaneeringu kehtestamist on koostatud aktiivselt detailplaneeringuid, mis on enamuses ka ellu viidud.

(2) Eesmärk

Kõrgessaare valla territooriumil toimib läbimõeldud ja kohalikku elukeskkonda sobiv tegevus.

(3) Tegevuskava

1) Koostatakse detailplaneeringud koostöös kinnisasja omanikega järgmistele aladele:

1.1. Mangu rand

1.2. Lautrikohad

1.3 Kõrgessaare sadama piirkond

1.4. Kõrgessaare ja Lauka köögivilja kasvatamise reservmaad

1.5. Kõrgessaare park

1.6. Kõpu Andrusemäe puhkeala

1.7. Puhke- ja sportimisalad

1.8. Tahkuna tuletorni piirkond

1.9. elamumaad Laukal ja Kõrgessaares

2) jätkatakse üldplaneeringus ettenähtud detailplaneeringute kohustuslike alade planeerimist;

3) viiakse valla üldplaneeringut ellu;

4) osaletakse aktiivselt Hiiu maakonna teemaplaneeringute koostamisel ;

5) teostatakse järelvalvet kehtestatud detailplaneeringute elluviimise üle;

6) planeeringute lähteülesanded koostatakse põhimõttel, et nendega lahendataks kõik võimalikud avalikku kasutamist leidvad kohad (näiteks parkimisala);

7) taotletakse riigilt munitsipaalomandisse:

Mangu supluskoht; Tahkuna mälestusmärk ja labürint, Kõrgessaare aleviku ja Lauka küla köögivilja kasvatamise reservmaad, Malvaste kalmistu, Lauka küla ja Kõrgessaare aleviku haljasalad; Lehtma, Andrusemäe ja Kirikulahe puhkealad, lautrikohad (Tahkuna, Meelste, Mudaste, Kootsaare, Ninaotsa, Ninametsa, Nõmmernga, Paope, Poama, Pallinina, Mägipe, Hirmuste, Ohami, Kaleste, Mustana, Sakka, Peenera, Kiduspe, Suureranna, Tammistu, Jõesuu), Kirikulahe paadisadam, mälestusmärgid, perspektiivsed kruusakarjäärid, Kõrgessaare mänguväljakud ja jalgpalliplats), püütakse leida peremehetuile varadele omanikud.

§ 14. Põllu- ja metsamajandus

(1) Tänapäevane olukord

Mullastik on kehvemaid vabariigis ja Hiiumaal. Haritavate maade hindepunkt on 28-29, Hiiumaa keskmine 32, vabariigi keskmine 45. Seega ei oma haritav maa olulist potentsiaali põllumajanduse arenguks. Suuremad põllumajanduslikud maad asuvad Reigi ja Lauka piirkonnas.

Põllumajandusega tegeleb suhteliselt väike arve elanikke Tegeletakse peamiselt mahepõllumajandusega ning karjakasvatusega. Haritavat maad on hetkel ca 1150 ha, millest suur osa on kasutusel püsirohumaana.

76% valla territooriumist katab mets (28802 ha). Riigimetsamaad on 15274 ha (üldse on RMK-l 17,5 tuh. ha maad), riigi maareservis on 1153 ha ja riigi omandis (teised ministriumid)19 ha metsa, mis kokku moodustab 57% valla metsamaast. Erametsade osatähtsus on 43%.(12281 ha); kirikute omandis on 68 ha metsamaad ning munitsipaalomandis 7,1 ha metsamaad.

Riigimetsas metsa majandamisega tegeleb Riigimetsa Majandamise Keskus; erastatud metsamaid hooldavad ja teostavad teisi metsa majandamisega seotud toiminguid nende omanikud.

(2) Eesmärk

Säilivad olulisemad ökoloogilised protsessid ning looduslik mitmekesisus on kaitstud. Veekogusid ja kaitseta pinnasevee alad on kaitstud reovete ja väetiste kahjuliku mõju eest. On säilinud Poollooduslikud puistud ja rannaniidud läbi loomapidamise jätkumise Toimib liikide ja looduskoosluste säästev kasutamine.

(3) Tegevuskava

1) perspektiivsed põllumajanduse arengusuunad mida toetatakse:

1.1 teravilja kasvatus;

1.2 poollooduslike koosluste säilitamiseks lamba ja lihaveiste kasvatus arendamine;

1.3 faasani kasvatus jahilindudeks;

1.4 tõuloomade kasvatus;

1.5 hobusekasvatus;

1.6 marja- ja puuviljakasvatus;

1.7 köögiviljakasvatus (ka katmikaladel);

Eelistatakse võimalusel mahepõllumajandusega tegelemist.

2) perspektiivis metsamajanduse raiemahud vähenevad. Areng võiks olla suunatud lõpptoodangu valmistamisele (näiteks halu ja hakkepuidu ning puusöe tootmise arendamine).

3) toetatakse läbi planeeringute metsade maaparandussüsteemide rajamist/rekonstrueerimist; juurdepääsuteede ja trupid ehitamist/rekonstrueerimist;

4) olemasolevate metsade hooldamiseks ja säilitamisel järgitakse metsakorralduskavasid;

5) korraldatakse metsade uuendamiseks puude istutamist .

§ 15. Kalandus

(1) Tänapäevane olukord

AS Hiiu Kalur on suurim kalapüügiga tegelev ettevõtte piirkonnas..

Rannapüügiga tegeleb OÜ Utumäki ja mitmed füüsilisest isikust ettevõtjad. Säilinud on harrastuspüük ja kevadine hooajapüük.

Valla siseveekogud olulist kalandusliku väärtust ei oma.

(2) Eesmärk

Kalanduse traditsioon on jätkusuutlik ja edasiarenev nii ettevõtlusena kui meeldiva harrastusena.

(3) Tegevuskava

1) Koostöös ettevõtjatega ja teiste asjakohaste organisatsioonidega:

1.1 uuendatakse Lehtma sadama detailplaneering;

1.2 koostatakse Kõrgessaare sadama detailplaneering ja viiakse see ellu tagamaks rannakalanduse jätkusuutlikust ja turismialast ettevõtlust;

1.3 uuendatakse Kalana sadama detailplaneering tagamaks sadamas nii kalapüügi kui ka turismialuste vastuvõttu;

1.4 taastatakse kalavarud läbi koelmute projekti;

1.5 ehitatakse välja avalikuks kasutuseks mõeldud lautrikohad ja nende juurdepääsud;

1.6 osaletakse kalandusega tegelevates koostöökogudes ja projektides (Leader jne.)

§ 16. Telefoni- ja andmeside

(1) Tänapäevane olukord

Kõrgessaare vallas on valdavalt olemas nii mobiil- kui ka fiksvõrk.

Tahkunas asub valguskaabli vahevõimendusjaam (Eesti-Rootsi optilise kaabli liin). 2001. a paigaldati optilise kaabli lõik Lehtma teeristist - Kõrgessaare alevikuni pikkusega 18 km.

ADSL ühendused on kättesaadavad Kõrgessaares (sh Viskoosas), Luidjal ja Kõpus. Perspektiivne ADSL leviala on Tahkuna. Tunduvalt on parandanud andmeside teenuse kättesaadavust KÕU turuletulek (traadita internetiteenus). Täna on probleemseteks piirkondadeks hajaasustusega külad, mis asuvad mobiilside mastidest kaugemal kui 5 km. Ennekõike sõltub nende inimeste andmeside vajaduste rahuldamine WiMAX seadmete hindade langemise kiirusest. Andmesideühenduste ja mobiilside kvaliteedi parandamiseks on vajalikud valguskaabli paigaldamine Emmaste– Luidja - Kõpu suunal.

(2) Eesmärk

Kõigis valla piirkondades on olemas eeldused kvaliteetse telefoni- ja andmeside levikuks, soodustades seega ka kaugtöö võimalust meie vallas.

(3) Tegevuskava

- 1) minnakse järk-järgult üle analoogsidelt digitaalsidele, esmajärjekorras tuleks seda teha enam asustatud aladel (Luidja, Kõpu külad);
- 2) võimaldatakse järk-järgulist interneti püsiühendust ka valla hõredamalt asustatud piirkondades, eesmärgiga saada teenustega kaetud kogu territoorium;
- 3) osaletakse telefoni- ja andmesidealastes projektides;
- 4) vahendite piires tagatakse võimalikult kaasaegsed tehnilised vahendid avalikuks kasutuseks avatud telefoni- ja andmeside kohtades;
- 5) laiendatakse WIFI levialad valla territooriumil.

§ 17. Turismi- ja puhkemajandus

(1) Tänapäevane olukord

Kõrgessaare vallas on :

- 1) Ilus ja eripärane loodus (pikk rannajoon, rekreatsiooniresursid, kõrge metsastus)
- 2) Rikas kultuuripärand
- 3) Sadamate ja lautrikotade olemasolu või taastamisvõimalus
- 4) Head sidepidamise võimalused soodustamiseks kohapealset ettevõtluse arengut ja ühenduse pidamist muu maailmaga
- 5) Väljakujunenud teedevõrk

Kauni looduse ja saarelisusest tuleneva eraldatuse tõttu on Kõrgessaare vallal võimalus kujuneda hinnatud ning turvaliseks elamiskohaks ja tuntud turismi piirkonnaks.

Hetkel valla territooriumil turistidele pakutavad võimalused: majutusteenus, telkimisplatsid, toitlustamisteenus, veespordialade harrastamine, mootorliikuritega sõitmine, ratsutamine, mitmekesised matkarajad, jalgrattaturism, pikniku (puhke) kohad, jahiturism, militaarturism, (tule) torniring ja loodusturism.

(2) Eesmärk

Külustus- ja vabaajavõimalused on välja arendatud komplekselt põhimõttel, et on saavutatud regionaalne tasakaal vallas. Valla kui terviku konkurentsivõime on tugev, maine positiivne. Siin on mitmekesised võimalused valla küllastamiseks aastaringiselt.

(3) Tegevuskava

- 1) koostatakse valla turismi – ja puhkemajanduse arengukava (2011);
- 2) avatakse ja muudetakse atraktiivsemaks külastajatele valla erinevaid piirkondade seni varjus olnud vaatamisväärsusi, -objekte, arendatakse vajadusel selle ümber välja toetav/teenindav infrastruktuur (näiteks Hüti klaasikoja asukohta klaasitöökoja taasrajamine, Kõrgessaare veehoidla tammid jne);
- 3) võetakse praegune, kohati metsik loodust laastav turism turismiga tegeleva ettevõtluse kontrolli alla (sõlmitakse haldus- (hooldus-) lepinguid, suunatakse inimesi külaliste vastuvõtuks ettevalmistatud aladele; tehakse selgitustööd /viidad, teabetahvlid/ jne);
- 4) vajadusel suletakse turismihooajal alad, kus ei ole veel korraldatud haldust, kaitsmaks meie keskkonda;
- 5) toetatakse turismi- ja puhkemajandusega tegelejate liitumisi erisuunaliste turismiettevõtlusega kettidesse /liitudesse/ ühingutesse (näiteks maailma tuletornikett);
- 6) turismi- ja puhkehooaja pikendamiseks toetatakse pakutavate atraktsioonide ja teenuste mitmekesistamist (näiteks võimalused taliturismiks nn Kõpu mäed, jääturism, Lõimastu mäed, Läänemere tuletornide teemapark/teadmuskeskus jne);
- 7) koos teiste Hiiumaa omavalitsuste ja muude organisatsioonidega tehakse kõik endast olenev, et olukord praamiliikluses muutuks nii saareelanikele kui ka külalistele paremaks;
- 8) antakse ise välja ja osaletakse turismi- ja puhkealast infot sisaldavate trükiste, meenete jt reklaammaterjalide väljaandmisel; aidatakse kaasa sellekohase info ettevalmistamisel, toetatakse I- punkti rajamist vallas;
- 9) korraldatakse turismiobjektide (randade, telkimiskohtade) heakorratööd; teadvustatakse külastajaid meie oma väärtushinnangutest, et ka nemad neid järgiksid (voldikud; teemakaardid, teabetahvlid vms);
- 10) osaletakse Hiiumaa ühtse viidasüsteemi väljatöötamisel, paigaldatakse vajaminevad ja korraldatakse olemasolevad viidad valla territooriumil (näiteks külad, liikluspiirkonnad, hooned, vaatamisväärsused jne)
- 11) osaletakse turismi- ja puhkemajandusalastes koolitustes ja projektides;
- 12) toetatakse ökoturismi (koos juhendajatega matkad jne), kultuuriturismi, militaarturismi (endised NSVL sõjaväeobjektid) alaseid, arheoloogilisi objekte tutvustavaid ning mitmesuguseid teisi elanike ja/või ettevõtjate poolt algatatud turismi- ja puhkemajandusalaseid ettevõtmisi valla territooriumil;
- 13) tehakse koostööd Hiiumaa Militaarajaloo Keskusega;
- 14) koostatakse planeeringute lähteülesanded avalike puhkealade ja paadilautrite jt turismi- ja puhkemajandusele orienteeritud infrastruktuuri elementide arengu kindlustamiseks;
- 15) töötatakse välja lahendused ja rahastamisvõimalused valla tuletornide (Kõpu, Ristna, Tahkuna) restaureerimistöödeks ning nende juurde terviklike komplekside väljaarendamiseks;
- 16) koostatakse Kõrgessaare valla tuletornide arengukava;
- 17) töötatakse välja ja kujundatakse Kõrgessaare valla ajaloo-, kultuuri- ja loodusväärtustega seotud traditsioone loov nimiüritus;
- 18) toetatakse veespordialadega tegelemise laiendamise võimalusi (purjetamine, sõudmine, ekstreemsemad alad (jetid, skautid jmt));
- 19) arendatakse välja vallas asuvad sadamad (Lehtma, Kalana, Kõrgessaare);
- 20) rajatakse käimlad ja joogiveevõtukohtad suuremate külastusobjektide juurde;
- 21) teostatakse uuringud mägijalgrattaraja ning ATV radade asukohtade määramiseks ning mahamärkimiseks;
- 22) toetatakse matkaradade (näiteks ratsutamisrajad, jalgrattamatkateed) arendamist ja hooldust;

23) valla turismiprioriteet on tuletorniring (Tahkuna- Kõpu-Ristna).

§ 18. Loodusressursid; väärtuslikud külamiljööd

(1) Tänapäevane olukord

Üheks piirkonna suurimaks väärtuseks on hästi säilinud looduskeskkond. Siin asub palju metsi, rabasid ja soid, samuti jõgesid ning siin on maaliline rannajoon. Mitmesuguse kallakuga pinnad, nende erinev asend päikesekiirte langemise suhtes ja pinnakatte erinev koosseis loovad väga mitmesugused niiskus-, valgus- ja soojustingimused. Taimedel esineb seetõttu palju erinevaid kasvukohti ja kujunenud on suurte erinevustega kooslused, isegi ühe ja sama pinnavormi piires. Siin laiuvad ulatuslikud metsamassiivid ja mitmed soised alad.

Maavaradest leidub valla territooriumil liiva, kruusa, turvast, paekivi ja savi. Olulist tähtsust omandavad liiva ja turba kaevandamine. Olemasolevaid kruusliiva ja liiva varusid kasutatakse ehitustegevuseks.

Üheks olulisemaks loodusressursiks on põhjavesi, mis saadakse puurkaevudest. Puurkaevudes kasutatakse põhiliselt siluri-ordoviitsiumikambriumi veesooni. Looduslikult esineb põhjavees rohkesti rauda. Valla suuremad veetarbijad (Kõrgessaare ja Lauka) asuvad nõrgalt kaitstud põhjaveega alal.

Lisaks põhjaveele on veeressursiks jõed, ojad ja järved. Põhiliselt on järved ranniku-lähedased riimveelised laiad. Veeressursside määratlemisel ei ole need senini majanduslikku tähtsust omanud. Suur tähtsus on neil aga kalade kudemisaladena ning mitmete looma- ja linnuliikide elupaikadena.

(2) Eesmärk

Elu- ja looduskeskkonna kasutamine on säästlik ning on välditud sellele kahju tekitamast. Olemasolevaid ressursse kasutatakse läbimõeldult ja säästvalt. Säilinud on väärtuslike külamiljööalade omapära, nende looduslike motiivide ja kultuuriliste vormide väljakujunenud suhe.

(3) Tegevuskava

- 1) loodusressursside kaitstes ja kasutuses järgitakse ökosüsteemse käsitluse põhimõtteid st maa-, vee- ja elusressursside korraldusstrateegiat, mis edendab nii tasakaalustatult kaitsmist kui ka säästlikku kasutamist;
- 2) konkreetsele kohale eelistatakse just sinna sobivat maakasutuse vormi ja ulatust;
- 3) tagatakse omavalitsuse käsutuses olevate erinevate uuringute teabe kättesaadavuse kõigile huvilistele;
- 4) koostöös Keskkonnaametiga korraldatakse joogivee seisundi ja ressursside regulaarne järelevalve;
- 5) koostöös Keskkonnaametiga otsitakse võimalusi ja vahendeid kultuurimaastike säilitamiseks ja taastamiseks ning loodusmaastike kaitse tõhustamiseks;
- 6) külamiljööaladel kavandatakse vajadusel vaadete avamist ja nende hoidmist avatuna;
- 7) osaletakse loodukaitsealastes projektides;
- 8) vajadusel tagatakse keskkonnamõtjude hindamine planeeringutele ja objektidele;
- 9) vajadusel laiendatakse Suurepsi kruusakarjäär, selle ammendumisel leitakse maa- alale uusi kasutusvõimalusi. Välistatud ei ole Suurepsi piirkonnas teise kruusakarjääri kasutuselevõtt;
- 10) vajadusel rajatakse liivakarjäär Ülendi piirkonda.

§ 19. Ettevõtlus

(1) Tänapäevane olukord

Vallas olid pikad kalatöötlemise traditsioonid, kuid praegu tegeletakse peamiselt teenindusega (näiteks autoremont; kaubandus; tavanditeenus), puidutöötlemisega (Kõriku Puit, Lauka Saeveski, Hiiumaa Erametskond, Riigimetsa Majandamise Keskus jt), põllumajandusega, turismi- ja puhkealase ettevõtlusega. Meil on olemas kohalik ressurss väikeettevõtluse arenguks (puit, savi, kivi jne).

(2) Eesmärk

On soodustatud majanduse mitmekesisustumist ning väikeettevõtluse arengut, võimaluste piires toetatud vajaliku infrastruktuuri väljaarendamist.

(3) Tegevuskava

Võimalikud ettevõtluse arengusuunad, mida omavalitsus võimaluste piires toetab:

- 1) turistidele ja teistele külastajatele suunatud tootmiste ja teenuste väljaarendamine ja olemasolevate teenuste kvaliteedi tõstmine eesmärgiga pakkuda teenust aastaringselt;
- 2) kunagiste tööstusharude nagu savi ja paekivi töötlemine ning teiste kohalikust toorainest toodete valmistamine;
- 3) tööstusala arendamine ning laiendamine Lehtmas ja Kõrgessaares;
- 4) kaugtöö interneti vahendusel;
- 5) väikekarusloomade kasvatus;
- 6) paadiehitus (nii plast, kui puit); ujuvahendite remont ja talvehoid;
- 7) turba töötlemise arendamine;
- 8) kivitööstuse arendamine kohaliku raudkivi baasil;
- 9) õmblustööstus;
- 10) plastitööstus;
- 11) mahepõllumajandus;
- 12) lõpptoodangu valmistamine puidust (näiteks suveniirid, väikemööbli, akende, uste jms tootmise arendamine);
- 13) kala-, vähikasvatus;
- 14) pilliroo kogumine, turundus;
- 15) erioskusi eeldav käsi- ja ehitustöö (näiteks korendusaedade rajamine, tõrvapõletamine, sepiste tegemine jms);
- 16) lambakasvatus;
- 17) võimalikud teenindussektori arengusuunad:
  - 17.1 kergtoitlustustust kohtade rajamine sadamates ning suuremate turismi- ja puhkekohtade (Ristna Surfiparadiis; tuletornid, taludes jne) lähedal;
  - 17.2 puhke- ja majutuskohade loomine ja olemasolevate arendamine;
  - 17.3 koolituste läbiviimine või koolitus-/konverentsiruumide rentimine;
  - 17.4 taastatakse pikemas perspektiivis Pihla kõrts;
  - 17.5 erivajadustega inimestele teenuste osutamine;
  - 17.6 tavandi kompleksteenuse.
- 18) Ettevõtluse arengu toetamiseks jätkatakse Lehtma tööstusala ning Kõrgessaare tööstusala väljaarendamist, et luua võimalused väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete toetamiseks eelkõige kaasaegse infrastruktuuriga varustamisel, pakkudes ühtlasi arenemisperspektiivi nii ettevõtte algusaastail, kui püsijäämiseks pikemas ajahorisondis.

Sellela

- parandatakse olemasolevate ettevõtete tegevuskeskkonda, luues kaasaegse infrastruktuuriga varustatud tööstuskinnisvara (elektriliinid, vee- ja kanalisatsioonitrassid, sidekaablid, ligipääsuteed maanteelt);
- luuakse eeldusi tootmismahu kasvuks ja uute toodete ja teenuste turuletoomiseks;
- luuakse eeldused ettevõtete tegevuskulude vähendamiseks ja omavahelisest koostööst tekkiva sünergia vallandamiseks.

19) Olles teadlikud erinevate investeringutega seotud riskidest on Kõrgessaare Vallavolikogu nõus pidama läbirääkimisi ja võtma endale kohustusi valla territooriumile tehtavate investeringute kaitseks. Igat investeringute kaitse taotlust käsitletakse volikogus sõltumatuna teistest samalaadsetest taotlustest.

III HARIDUS

Üldeesmärk

Kõrgessaare vallas on tagatud elanikele võimalus omandada kvaliteetne ja konkurentsivõimeline alus- ja põhiharidus, toetatakse ja soodustatakse elukestvat õpet arvestades seejuures erivajadustega õppijate vajadusi.

§ 20. Alusharidus

(1) Tänapäevane olukord

Vallas on üks lasteaed VIGRI, mis asub 1980. aastal valminud lastepäevakoduks ehitatud hoones, tegevuskoht Kõrgessaare alevik.

Teeninduspiirkond on Kõrgessaare valla territoorium.

Elukohast lähtuvalt osa lapsi kasutavad Kärdla lasteaedade teenuseid. Töötajad on nõuetekohase kvalifikatsiooniga.

Kõpus tegutses 2000. a sügisest koolieelsete laste mänguring, mille tegevus on arengukava koostamise perioodil laste vähesuse tõttu ajutiselt peatatud.

(2) Eesmärk

Koostöös erinevate institutsioonidega on teadvustatud alushariduse tähtsust kui hariduse vundamenti, millega on toetatud laste võimete- ja huvidekohast arengut eluks ja kooliks ning kujundatud vajalikke väärtushinnanguid ja põhioskusi.

(3) Tegevuskava

- 1) viiakse ellu kehtivas Lasteaed Vigri arengukavas kavandatud tegevused;
- 2) võimalusel korraldatakse lasteaia käivatele lastele transport ;
- 3) võimaldatakse lasteaia personalil osaleda regulaarselt koolitustel;
- 4) tagatakse laste õpetamiseks vajalikud kaasaegsed õppevahendid;
- 5) jätkatakse õuemänguvahenditele turvaalade rajamist (10 tk), võimalusel soetatakse juurde õuemänguvahendeid;
- 6) vajadusel avatakse mängurühmad eri piirkondades;
- 7) vajadusel avatakse lasteaia kolmas rühm.

§ 21. Põhiharidus

(1) Tänapäevane olukord

Vallas on üks munitsipaalkool - Lauka Põhikool, millel on I-IV klassi õpilastest koosnev liitklass tegevuskohaga Kõpu küla (tegevus toimub Kõpu Internaatkooli renditavates 100 m² suurustes ruumides). Liitklassi säilitamine on tingitud suurest vahekaugusest Lauka Põhikooliga. Liitklassile on loodud head töötingimused Kõpu Internaatkooli ruumides, mis

võimaldab lapsel alghariduse saamist võimalikult kodu lähedal, lapse tervist säästvalt ja arengut soosivalt.

10. septembril 2007 oli Lauka Põhikoolis 106 õpilast; 10. septembril 2010 on õpilasi 85.

Valla territooriumil tegutseb riigikoolina Kõpu Internaatkool. Kool annab põhiharidust Hiiu maakonna hariduslike erivajadustega lastele põhikooli lihtsustatud ja toimetuleku õppekava alusel. Kooli ülesanne on korrigeerida õpilaste arengut ja aidata kujundada võimalikult iseseisvalt toimetulevat isiksust.

Kõpu Internaatkooli baasil tegutseb õpilaskodu Lauka Põhikooli õpilastele. Seisuga 10.09.2010 on 6 riiklikult toetatavat õpilaskodu kohta.

(2) Eesmärk

Meie koolides õpetatakse õpilasi nii, et nad on omandanud konkurentsivõimeline põhihariduse; arendatud õpilaste teadmisi, oskusi ja võimeid nii, et on loodud eeldused kujunemaks kaaslasi arvestavad, otsustus- ja vastutusvõimelised ning ühiskonnas toimuvat mõistvad isiksused, kes suudavad jätkata õpinguid täiendava hariduse omandamiseks .

(3) Tegevuskava

- 1) viiakse ellu kehtivas Lauka Põhikooli arengukavas kavandatud tegevused;
- 2) parandatakse kooli materiaali- tehnilist baasi;
- 3) võimaldatakse õpetajatel vastavalt kooli koolituskavale regulaarselt täiendõppe koolitustel osaleda;
- 4) ehitatakse välja Lauka Põhikooli juurde staadion, mänguväljakud ja pikemas perspektiivis võimla;
- 5) soodustatakse erivajadusega õpilastele vajalike toetatavate õpete võimaldamist;
- 6) võimaldatakse korraldada õpilasvahetust;
- 7) toetatakse alternatiivseid õppemeetodeid (näiteks õpped õueklassis jt);
- 8) toetatakse karjääri ja kutsenõustamisalaseid tegevusi (teabepäevad, koolide külastamised);
- 9) lisaks riiklikule õppekavale toimuvad Lauka Põhikoolis süvaõpped vastavalt kooli võimalustele;
- 10) Hiiumaa kogukonnale Kõpu Internaatkooli vajalikkuse väärtustamine (Hiiumaa kogukonnale vajalik: hariduslike erivajadustega laste õpetamiseks, toimetulekuoskuste arendamise baaskeskusena, puuetega inimeste elukestva õppe keskusena, projektipõhiselt sotsiaalse toimetuleku õpetamise keskusena);
- 11) töötatakse välja õpetajate motivatsioonisüsteem (arvesse võetakse näiteks järgmisi näitajaid: täiend-, ümberõppel osalemine, isiklik initsiatiiv, osalemine kohalikes ja/või rahvusvahelistes projektides jmt);
- 12) jätkatakse koostöölepingu alusel õpilaskodu teenuse ostmist Kõpu Internaatkoolilt;
- 13) luuakse tugisüsteemid hariduslike erivajadustega lastele koostöös kooliga (HUPS);
- 14) järjepidevalt nõustatakse ja koolitatakse lapsevanemaid;
- 15) korraldatakse laste eneseväljendusoskust arendavaid koolitusi.

§ 22. Õpilaste transport

(1) Tänapäevane olukord

Kõrgessaare vald korraldab tasuta kooliõpilaste transpordi valla piires Lauka Põhikooli. Kooliringi pikkus on kaugeimast punktist Lauka koolini ca 38 km.

Kõrgessaare valla registris olevatele gümnaasiumiõpilastele (sh ka väljaspool maakonda õppivatele) kaetakse sõidukulud kuludokumentide alusel vastavalt eelarvelistele võimalustele.

(2) Eesmärk

Koolipäevadel on tagatud õpilastransport kodu-kool-kodu nii, et lapsel sõiduaeg sel marsruudil oleks optimaalse pikkusega.

(3) Tegevuskava

- 1) ühildatakse maksimaalselt maakonnasisesed bussiliinid Lauka Põhikooli õpilaste veoga;
- 2) jätkatakse õpilasveo teenusena ostmist niikaua kui kulud sel viisil on soodsamad kui omavalitsuses ise bussiteenust osutada;
- 3) toetatakse gümnaasiumiõpilasi sõidukulude osalise katmisega vallaeelarvest;

§ 23. Toitlustamine

(1) Tänapäevane olukord

Lauka Põhikooli õpilaste toitlustamine on korraldatud koolisööklas, mis on kaasaja nõuetele vastavalt renoveeritud ning sisustatud.

Lasteaed Vigri korraldab toitlustamist lasteaiahoones asuva köögi baasil. Lauka Põhikooli liitklassi ja õpilaskodu õpilastele on toitlustamine korraldatud Kõpu Internaatkooli baasil.

(2) Eesmärk

On tagatud meie lasteasutustes maitsev ja tervisekaitsenõudeid arvestav toit (koolilõuna; lasteaia hommiku-, lõuna- ja õhtusöök) kõikidele lastele.

(3) Tegevuskava

- 1) tagatakse kehtivatele nõuetele vastavad köögiruumid ja vajalik inventar;
- 2) võimaldatakse kõigile valla registris olevatele I–IX klassi õpilastele tasuta koolilõuna;
- 3) korraldatakse (koostöös ettevõtjatega) lisaks erinevate toitade tutvustamise päevi (näiteks leivapäev, kartulipäev, mõne rahvuse toite tutvustav päev jmt);
- 4) toetatakse lasteaia koolieelsete laste lõunasöögi kulude katmist;
- 5) võimalusel eelistatakse soetamisel mahetoodetud toiduaineid;
- 6) gümnaasiumiõpilaste toidukulud kaetakse vastavalt võimalustele ja vajadustele (avalduse alusel).

§ 24. Huvitegevus

(1) Tänapäevane olukord

Huvitegevus pakub täiendavaid võimalusi hariduse omandamiseks ja isiksuse arenguks. Praegu on meie lastel võimalik õpetajate, ringijuhtide ja/või treenerite vahendusel tegeleda huvitegevusega järgmistes alavaldkondades: loodus ja keskkond, sport (võrkpall, jalgpall, saalihoki, korvpall), üldkultuur (käsitöö, rahvakunst), loometegevus (muusika, kunst, tants jne).

Huvialast tegevust koolis suunab kooli huvijuht. Kõrgessaare Vaba Aja Keskus (edaspidi ka VAK) on enamuste spordi- ja huviringide tegevuste toimumispaigaks. Tegevust suunavad VAK juhataja, sporditöötaja ning kultuuri- ja noorsootöötaja.

Lisaks pakuvad külaseltsid mitmeid võimalusi tegeleda erinevate huvitegevustega.

(2) Eesmärk

Erinevatele vanusegruppidele pakutakse mitmekesiseid võimalusi oma teadmiste, loovuse ning oskuste rakendamiseks ja arendamiseks jõukohaste tegevuste abil.

(3) Tegevuskava

- 1) jätkatakse olemasolevate huviringide tegevuse toetamist;
- 2) toetatakse ettevõtmisi, kus võimaldatakse realiseerida teoreetilised teadmised praktilises tegevuses: kasutades nii traditsioonilisi kui kaasaegseid õpimeetodeid (näiteks laagrite, õpikodade, näituste jmt korraldamine);
- 3) korraldatakse erinevaid konkursse, tunnustatakse parimaid;
- 4) soodustatakse huviliste olemasolul seni meie vallas vähem levinud huviringide teket (näiteks tehnika, purjetamine, mudelite ehitamine, noorgiigid, kodu- uurijad, matkajad, keeled, meeste(poiste)käsitöö jmt);
- 5) laiendatakse Kõrgessaare alevikus õhtusel ajal vaba aja veetmise võimaldamiseks ruumide kasutusvõimalusi (näiteks videofilme vaatamiseks, mängude mängimiseks jne);
- 6) sõlmitakse võimaluste korral koostöölepinguid teiste asutustega võimaldamaks meie valla huvilistel õppida kohapeal vastavas asutuses õpetatavat; -vajadusel tehakse koostööd Kärkla Muusikakooliga;
- 7) võimaldatakse kasutada munitsipaalomandis olevaid ruume huvitegevuste läbiviimiseks ka peale vastava asutuse põhitegevuseks vajalikku lahtiolekuaega;
- 8) kogutakse infot huvide ja pakutava rahulolu kohta, mille põhjal on kavandatakse tegevusi ning parendatakse vajadusel juba tehtavat;
- 9) töötatakse välja huvitegevusõpetajate motiveerimissüsteem;
- 10) toetatakse täiendkoolitusel osalemist;
- 11) soetatakse huvitegevuste läbiviimiseks vajalikku inventari ja töövahendeid.

§ 25. Noorsootöö

(1) Tänapäevane olukord

Noortel on võimalik käia spordiringides/treeningutel, muusikakoolis (Kärklas) ja muusikaklassis (Lauka Põhikooli juures) ning võtta osa huviringide tööst.

Lisaks tegutsevad meie vallas koolivälised organisatsioonidena mitmed mittetulundusühingud, mille tegevustes on noortel võimalik osaleda.

Kõik noored ei huvitu sihipärasest tegevusest (noorsootöö seaduse alusel on noor 7- kuni 26-aastane isik).

Kõrgessaare VAK-is, mis on valla kultuuri-, spordi- ja noorsootöökeskus, tegeleb noortega kultuuri- ja noorsootöötaja.

(2) Eesmärk

On loodud tingimused noortele arendavaks tegevuseks, mis võimaldab neil oma vaba tahte alusel tegutseda väljaspool perekonda, õppekava ja tööd.

(3) Tegevuskava

- 1) koostatakse noorsootöö arengukava 2011. a.
- 2) toetatakse meie territooriumil tegutsevate noorteühingute, MTÜde noorteprogramme ja -projekte;
- 3) toetatakse erinoorsootöö alast tegevust ja tehakse koostööd maakonna alaealiste komisjoniga;

- 4) kasutatakse ära võimalused munitsipaalomandis olevates sobilikes hoonetes noorteürituste korraldamiseks ning noorteringide ja –ühenduste tegevuseks vajalike ruumide ja tehnika võimaldamisel;
- 5) kasutatakse optimaalsemalt ära olemasolevaid noorte tegevuseks mõeldud ruumid, soetatakse tegevusi pakkuvat inventari (näiteks nn täringugolf vm põnev mäng). Noori kaasatakse ruumide sisustamise, ümbruse heakorrastamise töösse ja inventari valikute tegemisse;
- 6) korraldatakse noortelaagreid ja tervistava puhkuse tegevusi;
- 7) täiendatakse võimalusi noortele spordiga tegelemiseks (staadion, mänguväljakud, terviserajad jmt);
- 8) korraldatakse noorte riskikäitumist ennetavaid üritusi, osaletakse asjakohastes programmides;
- 9) toetatakse noorte töökasvatuse ja tööhõive alast tegevust (näiteks taaselustatakse noorte töökasvatust edendavate töö- ja puhkelaagrite süsteem; korraldatakse noortele kutsenõustamise kättesaadavus);
- 10) võimaluste piires toetatakse noorte osalemist rahvusvaheline noorsootöö raames korraldatavates üritustel;
- 11) toetatakse noorkotkaste ja kodutütarde tegevustes osalemist;
- 12) säilitatakse sidemed väljapoole maakonda õppima läinud noortega;
- 13) tehakse koostööd teiste noorteorganisatsioonidega.

§ 26. Täiskasvanute täiend-, huvi – ja vabaharidus ning ümberõpe

(1) Tänapäev olukord

Valla elanikel on võimalik osaleda erinevatel koolitustel, mille korraldajateks on olnud SA Tuuru, Hiiu Maavalitsus, Töötukassa jne.

(2) Eesmärk

On loodud soodsad tingimused võimaldamaks täiskasvanutele täiend-, huvi- ja vabahariduse omandamist, seeläbi on paranenud kohalike elanike toimetulek ja elukvaliteet.

(3) Tegevuskava

- 1) Toetatakse koolitustel osalemist (lepingute alusel);
- 2) Korraldatakse koostöös asjakohaste asutustega erinevaid koolitusi, teabe- ja õppepäevi valla suuremates keskustes võimaldades soodsatel tingimustel kasutada ruume;
- 3) soodustatakse täiskasvanute täiend-, huvi- ja vabaharidusalaste ning ümberõppealaste koolituste algatamist ja elluviimist (näiteks koostöös MTÜdega).

IV KULTUUR, SPORT, MUU VABA AJA TEGEVUS

§ 27. Sporditegevus

(1) Tänapäev olukord

Kõrgessaare VAKs asub täismõõtmetega (18x32 m) spordisaal. Spordisaalis toimuvad ka Lauka Põhikooli kehalise kasvatuse tunnid, millega kaasneb transpordivajadus. VAKis töötavad treeningugrupid. Enim harrastatavad alad seni – saalihoki, võrkpall, jalgpall, korvpall. Olemasolevate spordiväljakute ja võimlate funktsionaalsus ja seisund ei vasta osaliselt tänastele vajadustele. VAK saal ei vasta üleriigiliste spordiürituste korraldamise

nõuetele. Kogu spordiinventar on puudulik. VAK juures tegutseb aktiivselt MTÜ Viskoosa Spordiklubi, mis on saavutanud saalihokis vabariigi tasemel kõrgeid tulemusi.

(2) Eesmärk

Elanikud on omaks võtnud tervist säilitavad ja taastavad vaba aja veetmise võimalused, on loodud seda soodustavad tingimused, väärtustatakse ja harrastatakse tervisesporti ning on olemas ja rakendatakse toetussüsteemi võistlusspordi toetamiseks.

(3) Tegevuskava

- 1) viiakse lõpule Kõrgessaare VAKi renoveerimis- ja rekonstrueerimistööd;
- 2) renoveeritakse Lauka Põhikooli staadion, rajatakse mänguväljakud;
- 3) korraldatakse spordielu puudutava info jõudmine kõigisse valla piirkondadesse;
- 4) toetatakse saavutussporti;
- 5) koolitatakse treenereid ja juhendajaid tagamaks õpetamise kõrge tase ning vältimaks võimalikke teadmatuses tekkivaid vigastusi/probleeme;
- 6) toetatakse omaalgatuslikke spordiprojekte erinevate spordialade harrastamiseks;
- 7) rajatakse valgustatud tervisespordi- ja suusarada Ninametsa;
- 8) renoveeritakse Kõrgessaare jalgpalliplats;
- 9) arendatakse välja Luidja rand (kiiged, liumäed jm erinevad atraktsioonid), rajatakse võrkpalliplatsid (pinnase korrastustööd, planeerimine jmt);
- 10) rajatakse valgustatud suusarada ja uisutamiseväljak Lauka kooli parki;
- 11) täiendatakse valitsejamaja ees asuvat spordiplatsi;
- 12) osaletakse võimaluste piires tulemusspordivõistlustel;
- 13) osaletakse ja korraldatakse laste- ja noorte spordilaagreid;
- 14) luuakse võimalused ja tingimused noortele veespordiga tegelemiseks (purjetamine, sõudmine);
- 15) täiendatakse VAK rõdusaalis asuvat jõusaali;
- 16) rajatakse väikelaste mänguväljak Laukale;
- 17) korraldatakse erinevatele huvigruppidele suunatud spordiüritusi, -võistlusi;
- 18) rajatakse jalgrattatee Kõrgessaare ja Lauka vahele;
- 19) tunnustatakse parimaid;
- 20) toetatakse erinevate loodus- ja matkaradade rajamist (näiteks Andrusmäe suusa- ja laskumisrada koostöös RMK-ga ja teiste asjalistega);
- 21) osaletakse sporditegevusalastes projektides;
- 22) toetatakse MTÜ Viskoosa Spordiklubi tegevust;
- 23) soetatakse inventar (tablood, pallimängu inventar jne);
- 24) rajatakse Lauka kooli juurde võimla;
- 25) toetatakse liikumisradade rajamist Tahkuna poolsaarele (näiteks Mangu suusarajad, Lõimastu kelgurajad vmt) ja Kõpu poolsaarele.

§ 28. Kultuur

(1) Tänapäevane olukord

Vallas toimub mitmekesiseid kultuuriüritusi, mille korraldajateks valla oma asutused, erinevad seltsid, seltsingud, muuseum jt. Traditsiooniliselt tähistatakse igaaastaselt vabariigi aastapäeva, jaanipäeva, jõule, toimuvad Kõrgessaare valla päevad jne. Kõpu tuletorni jalamil korraldab seltsing Kõpu Tornimuusika sarja Päikeseloojangu muusika, kammermuusikapäevad Reigi kirikus, Hiiu Folk valla territooriumil, Kõrgessaare pargimuusikakontserdid.

Vallas on Lauka segakoor, rahvatantsurühm Ungrulust, line-tantsurühm, toimivad väikelaste tantsu- ja mänguring, kunsti-, näite- ja käsitööringid. Korraldatakse erinevaid näituseid. Valminud VAKi kammersaal võimaldab mitmekesisendada kultuuriürituste valikut.

(2) Üldine eesmärk

On loodud võimalused inimeste vabaks eneseväljenduseks ja loominguliseks tegevuseks rahuldamiseks elanike kultuuri-, haridus-, teabe- ja meelelahutusvajadusi.

(3) Tegevuskava

- 1) korraldatakse valla mainet ja atraktiivsust suurendavaid kultuuriüritusi;
- 2) viiakse läbi tegevusi, mis väärtustavad, säilitavad, tutvustavad ning integreerivad kohalikku kultuuriellu kultuuripärandit sh pärimuskultuuri;
- 3) toetatakse ja soodustatakse igakülgsest kaunite kunstide levikut erinevate vanusegruppide seas (projektide toetus; õpivõimaluste loomine; erinevad kultuuriüritused);
- 4) vahendatakse professionaalset kultuuri;
- 5) tehakse koostööd kolmanda sektoriga;
- 6) tunnustatakse tegijaid;
- 7) töötatakse välja ja kujundatakse valla nimiüritus;
- 8) valla kultuuriellu mitmekesisemaks muutmiseks kaasatakse võimalusel Kõrgessaare vallas elavaid (suvitavaid, külastavaid) kultuuriinimesi;
- 9) tehakse koostööd teiste kauneid kunste propageerivate asutuste ja/või organisatsioonidega;
- 10) osaletakse erinevates valdkonnaga seotud projektides;
- 11) esitletakse paremini meie valla ajaloolist kultuuripärandit (näiteks Hüti klaasikoja asukoha märkimine, tutvustatakse kiriku osa kultuuriloos jne);
- 12) planeeritakse ja ehitatakse välja avalikud esinemispaigad Luidjal, Kõpus, Laukal. Olemasolevaid täiendatakse vastavalt vajadusele;
- 13) operatiivselt levitatakse teavet toimuva kohta kodulehel, teadetahvlitel, valla ajalehes vm kõigile huvilistele kättesaadaval viisil;
- 14) vajadusel moodustatakse sihtasutus või mittetulundusühing, et saada vahendeid EL projektidest selle valdkonna toetuseks;
- 15) eksponeeritakse paremini valla ajaloo seonduvat - näiteks näitustel; tutvustatakse valla ajalugu ja kohalikku eluolu läbi näitemängude (VAKi või MTÜde näiteringid);
- 16) võimaldatakse kultuurivaldkonna töötajatel osaleda erinevatel koolitustel;
- 17) korrastatakse valla territooriumil asuvad mälestusmärgid, korraldatakse nende hooldus;
- 18) restaureeritakse ja võetakse kasutusele Reigi pastoraadihoone, teostatavus-tasuvusanalüüs multifunktsionaalsuse kohta.

§ 29. Raamatukogud

(1) Tänapäevane olukord

Kõrgessaare Raamatukogu asub valitsejamaa ruumides Kõrgessaare alevikus, Tööstuse tee 16. ruumide suurus vastab (ruumid suurustega 41,5 m², 23,5 m², 25,4 m² + osaliselt fuajee kasutusvõimalus) hetkel vajadustele.

Teeninduspunkt on Laukal seltsimaja ruumides ja Kõpus Internaatkoolis, Lauka teeninduspunkti ruumid vajavad kiiret kapitaalremonti, nende küttesüsteem on vajalik korrastada. Luidjal korraldab laenutust MTÜ Haridusselts EDU.

Luidja maja ruumid renoveeriti 2005 aastal MTÜ Haridusselts EDU poolt PRIA toetuse abil. Raamatukogu teeninduspunktid pakuvad AIP teenust.

(2) Eesmärk

Kõigile soovijatele on tagatud rahvaraamatukogu ressursside kättesaadavus ja juurdepääs uutele infoallikatele. On väärtustatud raamatukultuuri ja suurendatud huvi lugemise vastu elanikkonna, eelkõige laste ja noorte hulgas.

(3) Tegevuskava

- 1) viiakse raamatute laenutus ja teeninduspunktidevaheline teabekasutus elektrooniliseks;
- 2) tagatakse ühtse andmebaasi kasutamine ja elektrooniline laenutus kõigis Kõrgessaare Raamatukogu teeninduspunktides;
- 3) luuakse ühise andmebaasi riskasutuse võimalused Kärkla raamatukoguga;
- 4) jätkuvalt orienteerutakse uudiskirjanduse ja perioodika ostmisele;
- 5) korraldatakse avalikkusele, eelkõige lastele suunatud mitmekesiseid üritusi raamatute/lugemise huvi äratamiseks (näiteks raamatuteemalised näitused, raamatuviktoriinid, ühiste lugemiste üritused väljaspool raamatukogu ruume, kirjanike tutvustamiste õhtud, ajurünnakute korraldamine jmt);
- 6) valla lehes ja/ või kodulehel avaldatakse teavet raamatukogu tegevusega seotu kohta;
- 7) osaletakse raamatukogualastes projektides;
- 8) jätkatakse toetavate teenuste osutamisega (osaliselt tasulised) raamatukogus (paljundus, printimine, arvuti kasutamine, interneti kasutamine, videofilmide laenutamine, perioodika, raamatute lugemine kohapeal);
- 9) tehakse koostööd teiste raamatukogudega;
- 10) soetatakse raamatukogu inventari, eelkõige riiulid ja vahetatakse välja vana inventar kõikides teeninduspunktides;
- 11) infotehnoloogia kaasajastatakse;
- 12) kiirendamiseks lugejatele soovitu kättesaamist erinevates teeninduspunktides püütakse leida vahendeid teavikute soetamiseks nii, et nõutavat ilukirjandust saaks osta 2 eksemplari.

§ 30. Kõrgessaare Vaba Aja Keskus

(1) Tänapäevane olukord

Kõrgessaare alevikus, Tööstuse tee 25 asuva Tervismaja hoones asuvad peale treeningisaalide (kus toimub erinevate spordialade harrastustegevus) interneti püsiühendusega Avalik Interneti Punkt (AIP), milles on 4 arvutit, ruume rendivad OÜ Kärkla Apteek Kõrgessaare haruapteek, FIE Vilje Veevo ja Kõrgessaare Pearingikeskus OÜ, ühte ruumi saab kasutada konstaabel oma vastuvõtuks. Hoonesse paigaldatud AS Swedbank sularahaautomaat.

2005 aastal valmis kammersaal, sellega lisandus võimalusi mitmekülgseks kultuuritegevuse laiendamiseks.

Alates 2002. aasta sügisest kuulub Kõrgessaare Algkooli kasutuses olnud hoone (endine valitsejamaja) Kõrgessaare VAK hallatavate hoonete koosseisu. Selle hoone kasutuselevõtuga on laienenud võimalused huviringide tegevuseks.

Hoones asub alates 2002. aasta oktoobrist Kõrgessaare Raamatukogu ning kaks ruumi (28 m² ja 13,4 m²) on eraldatud Lauka Päevakeskusele.

Majas on ruum kangastelgedega töötamiseks; väikeses saalis (mahutab ca 30-40 in) korraldatakse kontserte, koosviibimisi, näitusi.

(2) Eesmärk

Regulaarselt korraldatakse valla elanikkonnale ja valla territooriumil asuvatele äriühingutele ja teistele ühendustele kultuuri- ja spordiürituste teavitamist, läbiviimist ning planeerimist.

Koostöö koolidega, lasteaedadega ja raamatukoguga, kolmanda sektoriga ning erinevate maakonna samalaadsete organisatsioonidega on tulemuslik ja aktiivne.

Osutatakse kõigile huvilistele mitmekülgset huvi- ja vabaajateenuseid, neid arendatakse regulaarselt, neid tutvustatakse pidevalt ning tegevustesse on haaratud võimalikult palju lapsi ja noori, mistõttu on vähenenud nende sihitult ringihulkumine ning suurenenud üldine turvalisus.

(3) Tegevuskava

- 1) viiakse ellu fuajee ümberehituse projekt;
- 2) remonditakse AIP-i ja personaliruumid;
- 3) koostatakse kultuuri- ja spordiürituste /- teenuste aastakava samaaegselt eelarvega;
- 4) laiendatakse huviliste/vahendite olemasolul ringitegevusi/treeninguid;
- 5) uuendatakse ja soetatakse spordiinventari vastavalt vajadustele ja võimalustele;
- 6) jätkatakse olemasolevate huviringide tegevustega;
- 7) osaletakse erinevate ürituste ettevalmistamisel, valmistatakse ette esinemiskavasid harrastustegijatega; viiakse ellu mitmekesiseid üritusi, näituseid jmt;
- 8) korraldatakse või vahendatakse erinevaid koolitusi;
- 9) koostöös eraettevõtjaga renoveeritakse vestibüül ja ravikorpuse osa;
- 10) rajatakse koostöös Hiiu Teedevalitsusega Valitsejamaja ja lasteaia tarbeks parkla.

§ 31. Avalik teave ja valla maine kujundamine.

(1) Tänapäevane olukord

Valla Teataja, mis ilmub esialgu kaks korda kuus ning alates 2001. aastast 1 kord kuus on Kõrgessaare vallas ilmuv ainukene kohalik infoleht. Trükiarv on 620 eksemplari. Lehe kojukanne toimub kõikidele valla peredele.

Kõrgessaare vallal on kodulehekülj aadressil www.korgessaare.ee

Vallas on võimalik kasutada praegu AIPi teenust Kõrgessaare VAKis, Kõrgessaare Raamatukogus, Lauka raamatukogus, Kõpu Internaatkooli raamatukogus, Kõpu tuletorni teenindushoones (turismihooajal) ja Luidjal seltside kasutuses olevas majas.

(2) Eesmärk

On tagatud operatiivne ja õige info edastamine vallaelanikele erinevate teabekanalite kaudu ning võimalikult paljude erinevate huvigruppidega koostöös kujundatud valla maine ühtselt positiivsena.

(3) Tegevuskava

- 1) avalikustatakse regulaarselt valla organite poolt vastuvõetud õigusaktid ja nende eelnõud;
- 2) korraldatakse laiemat üldsust huvitavate probleemide kerkimise korral elanike laiemat teavitamist konkreetse asjaga seotud asjaoludest ning võimalike lahenduste kohta (näiteks hooletusse jäetud kinnistute – hoonete omanikud). Üks võimalus on eriajalehe välja andmine;
- 3) võimalusel ja vajadusel (üks kord kvartalis) ilmub valla ajaleht laiendatud mahus, et kajastada olulisemaid teemasid (näiteks kevadel heakorratemeid, suvel ürituste programm, sügisel koolialguse meeldetuletused, talvel jõulutegevused või muud teemad);
- 4) tagatakse juurdepääs interneti teenustele AIPi kaudu;
- 5) uuendatakse regulaarselt valla kodulehekülge;
- 6) jätkatakse valla infolehe väljaandmist vähemalt üks kord kuus, suurendatakse lehes artiklite osatähtsust, vallavolikogu ja –valitsuse õigusakte avalikustatakse peamiselt kodulehel, vallakantseleis ja raamatukogu teeninduspunktides;

- 7) kogutakse infot piirkonniti kohtumiste ja koosolekute korraldamise kaudu ja elanike küsitluste läbiviimise abil; analüüsitakse tulemusi ning võimaluste piires arvestatakse nendega;
- 8) luuakse ühtne valla piires olev viidasüsteem; võimalusel sarnane/samane Hiiumaa viidasüsteemiga, selgitatakse välja optimaalne teabetahvlite arv ja paigaldatakse need olulistesse punktidesse;
- 9) jälgitakse head tava paigaldatava reklaami kujunduse osas; paigaldatakse kõikidele valla küladele sildid;
- 10) korraldatakse aegunud teabe (reklaami) õigeaegne eemaldamine;
- 11) koostatakse valla infovoldik (seda uuendatakse vähemalt üks kord aastas), raamat ja muud reklaammaterjalid (näiteks audio, audiovisuaalsed väljaanded, (mälu)mängud jne);
- 12) koostatakse teisi valla teema- trükiseid, töötatakse välja vallale oma ajaloo- ja kultuuripärandile toetuvad tunnusmeened;
- 13) avalikku huvi kajastavad planeeringuid tutvustatakse põhjalikumalt erinevatele huvigruppidele;
- 14) tutvustatakse valda, et inimesed siia tulla tahaksid.

§ 32. Muinsuskaitse

(1) Tänapäevane olukord

Kõrgessaare vallas on seisuga 01. oktoober 2007 muinsuskaitse all 10 ajaloo-, 33 arheoloogia-, ja 139 arhitektuuri-, 26 kunstimälestist. (allikas <http://register.muinas.ee/>). Mitmed muinsuskaitse objektid vajavad korrastamist, konserveerimist või taaskasutusele võtmist.

(2) Eesmärk:

Meie valla territooriumil olevaid muinsuskaitseobjektide säilimine on tagatud ning need on avalikkuse jaoks väärtustatud.

(3) Tegevuskava:

- 1) koostöös Muinsuskaitseametiga teadvustatakse ja toetatakse muinsuskaitse all olevate objektide säilitamist ja vajadusel renoveerimist, need märgistatakse. Algatatakse ise sellekohaseid projekte;
- 2) koostöös asjakohaste organisatsioonidega korrastatakse ja restaureeritakse järgmised objektid:
  - 2.1 Malvaste kabel;
  - 2.2 Kõrgessaare pargi müürirajatis.
  - 2.3 Luidja tuulik;
  - 2.4 Kõpu tuletorn;
  - 2.5 Reigi pastoraat;
  - 2.6 Kõpu rahvamaja ;
  - 2.7 Puski kirik;
  - 2.8 Mõisaait ;
  - 2.9 Kõrgessaare vallamaja;
  - 2.10 Ristna tuletorni hoonete kompleks ja udusireenihoone;
  - 2.11 Tahkuna tuletorni kompleks;
  - 2.12 Reigi endise koolimaja hooned
  - 2.13 Reigi kirik
  - 2.14 Inventariseeritakse valla kalmistud ja luuakse register,
- 3) korraldatakse mälestusmärkide hooldus;

- 4) koostatakse valla kalmistute detailplaneeringud;
- 5) koostöös omanikega korrastatakse militaarobjektid;
- 6) Kõrgessaare aleviku Sadama tee tänava majade piirkonda moodustatakse miljööväärtuslik ala.

§ 33. Kodanikeühendused, omaalgatuslik tegevus, muud ühiskonnateenused

(1) Tänapäevane olukord

Täiendamaks avaliku ja erasektori poolt osutatavaid kogukonna normaalse toimimise seisukohalt vajalikke ülesandeid, on vallas ka aktiivne kolmanda sektori poolne tegevus.

Seisuga 01.01.2010 on vallas on registreeritud 23 mittetulundusühingut erinevates valdkondades (sh korteriühistud) ning moodustatud 3 seltsingut (Hirmuste külaseltsing ning seltsing Kõpu tornimuusika, Mardihansu lahe äärses metsarahva seltsing).

(2) Eesmärk

Kogukond on kaasatud võimalikult palju kohaliku elukorraldust kujundavate küsimuste lahendamistesse, seeläbi on tagatud kohalike elanike haaratus protsesside kujundamisse ning toetatud ning soodustatud kohalike elanike omaalgatuslikku tegevust kõikides arengukava valdkondi puudutavate tegevuste läbiviimisel.

(3) Tegevuskava

- 1) toetatakse kolmanda sektori tegevust projektide kaasfinantseerimise kaudu ning tegevus/tingimuste loomise toetuste abil;
- 2) huvi ja/või vajaduse korral kaasatakse kolmanda sektori esindajaid töögruppide, komisjonide koosseisu;
- 3) toetatakse Reigi kiriku, Reigi pastoraadi, Malvaste kabel, Kõpu rahvamaja, Puski kiriku, Luidja seltsimaja, Lauka külaarenduskeskuse, Kalana külamaja, Reigi koolimajade hoonete renoveerimist;
- 4) kutsutakse ellu kodanikuühenduste katusorganisatsioon/ümarlaud;
- 5) tehakse koostööd usuorganisatsioonidega;
- 6) toetatakse MTÜde osalemist ülemaakondlikes ja üleriigilistes organisatsioonides ja üritustel.

V SOTSIAALTÖÖ JA TERVISHOID

Kõrgessaare valla elanike tervist, seda mõjutavaid tegureid ja kogutud andmete põhjal koostatud tegevuskava on põhjalikumalt kajastatud 2010 aasta oktoobris valminud arengudokumendis „Kõrgessaare valla terviseprofiil 2010-2020.“

§ 34. Sotsiaalhoolekanne

(1) Tänapäevane olukord

Kõrgessaare valla elanike arv on rahvastikuregistri järgi 01. oktoobri 2010 seisuga 1315 inimest. Viimase kümne aasta jooksul on jätkunud elanike arvu vähenemine (-199), seda just vanusegruppides 0-14 (-139) ja 15-64 (-56), eakate (65+) arv on jäänud peaaegu samaks. st eakate osakaal valla elanike hulgas on tõusnud.

Aasta	Elanike arv kokku	0-14	15-64	65+
01.01.2000	1514	295	977	240
01.10.2010	1315	156	921	238

Rahvastiku paiknemine valla territooriumil on väga ebahütlane. 01. oktoobri 2010 seisuga elas peaaegu pool valla rahvastikust, 48 %, Kõrgessaare alevikus ja Lauka külas. Üle poole, 52%, elanikest elab hõredalt asustatud territooriumil (asustustihedus väljaspool Kõrgessaare alevikku ja Lauka küla on 1,9 inimest km² le). Nende hulgas on eakamate (65+) elanike osakaal märgatavalt suurem (62%) kui eelpool nimetatud asulates.

	Valla elanike arv kokku	Kõrgessaares ja Laukal	%	Väljaspool asulaid	%
0-14	156	88	56%	68	44%
15-64	921	452	49%	469	51%
65+	238	90	38%	148	62%
Kokku	1315	630	48%	685	52%

Lastega peresid on vallas kokku 157 (lapsed kuni 18 a), neist üksikvanemaid on 22. Enim on ühe lapsega peresid - 89, kahe lapsega on 43 perekonda, kolme lapsega 20, nelja lapsega on 4 perekonda ja ühes perekonnas on viis last.

Eestkoste on seatud kolmes peres kokku viiele lapsele.

Puudega täiskasvanuid on 77, nendest keskmise puudega 31, raske puudega 37 ja sügava puudega 9 inimest.

Puudega lapsi on 5, nendest on sügav puue ühel, raske puue ühel ja keskmine puue kolmel lapsel.

Põhilisteks probleemideks on tööpuudus, sellest tulenev aktiivses eas elanike lahkumine saarelt ja vajalike teenuste (s h riiklike) ebahütlane kättesaadavus.

Suurim tööandja on Kõrgessaare Vallavalitsus oma allasutustega, arvestatavad tööandjad on kalapüügi, puidutöötlemise ja teenindusega tegelevad firmad. Pärast Kõrgessaares tegutsenud kalatööstusettevõtte kahte järjestikkust pankrotti 2005 aasta jaanuaris ja 2006 aasta augustis kahanes oluliselt töökohtade arv. Viimase pankrotiga kaotas töökoha 104 inimest, nendest 80 oli Kõrgessaare vallast.

Olukord tööturul on jätkuvalt keeruline, seni on tööd on leitud Hiiumaa teistest piirkondadest, mujalt Eestist ja välismaalt. Tänapäevaks on olukord tööturul halvenenud kõikjal. Töötukassa andmetel oli Kõrgessaare vallas 01.10.2010 seisuga registreeritud 68 töötut, s h 47 pikaajalist töötut (üle 12 kuu). Noori vanuses 15-24 oli nende hulgas 6.

Tööl käimist raskendab tihti ka olemasolevate töökohtade kaugus elukohast – tekivad lisakulutused transpordile ja eluasemele. Ühiskondliku transpordi kasutamise võimalused on piiratud.

Seadusandlusest tulenevalt on **kohaliku omavalitsusüksuse ülesanded sotsiaalhoolekande korraldamisel:**

1. sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldamine ning sotsiaaltoetuste määramine ja maksmine;
2. kohaliku sotsiaalregistri moodustamine ja pidamine ning sotsiaalregistrist laekuva informatsiooni edastamine Sotsiaalministeeriumi poolt kehtestatud korras;
3. eestkostetasutuse töö korraldamine.

Sotsiaalhoolekande **sihtgrupiks** on põhiliselt elanikkonna mitteaktiivne osa, kes ei tule toime: eakad inimesed, lapsed, lastega pered, erivajadustega inimesed ja teised sotsiaalhoolekannet

vajavad isikud.

Sotsiaalhoolekande **korraldamisega** Kõrgessaare vallas tegelevad sotsiaalnõunik, lastekaitse- ja peretöö spetsialist; hoolekandetöötajad ja Lauka Päevakeskuse personal.

Peamised teenused ja toetused Kõrgessaare vallas on:

1. sotsiaalnõustamine;
2. abivahendite laenutamine või selle korraldamine;
3. sotsiaalteenused raske või sügava puudega isikutele, s h lastele ja nende peredele;
4. koduteenused;
5. eluasemeteenus (sotsiaalkorter, munitsipaalpind);
6. eluaseme kohaldamine puudega inimestele;
7. perekonnas hooldamise/tugipere/tugiisikuteenus;
8. hoolekandeesutuses hooldamise korraldamine;
9. transporditeenus (koduteenuste autod, invatransporditeenuse korraldamine);
10. igapäevaelu toetamise teenuse; toetatud elamise teenuse või töötamise toetamise teenuse osutamine või osutamise korraldamine psüühiliste erivajadustega inimestele;
11. pesupesemine/-parandamine, duši kasutamine (Lauka Päevakeskus)
12. õpilaskodus elavatele lastele toetavate teenuste korraldamine;
13. psühholoogilise nõustamise ja psühhiaatrilise abi korraldamine (Perenõustamiskeskus, HUPS, spetsialistid);
14. võlanõustamise korraldamine;
15. varjupaika suunamine;
16. vältimatu abi korraldamine;
17. eestkosteesutuse töö korraldamine;
18. toimetulekuks vajalikud muud teenused;
19. riigi- ja vallaelarvest määratud sotsiaaltoetuste maksmine.

(2) Eesmärk

On rakendunud elanike iseseisvat toimetulekut efektiivselt ja paindlikult toetav hoolekandesüsteem.

(3) Tegevuskava

- 1) jätkatakse olemasolevate sotsiaal- ja hoolekandeteenuste osutamist, vajadusel juurutatakse uusi (häirenuputeenus);
- 2) jätkatakse perede toimetulekut soodustavate toetuste maksmist valla eelarvest (sünnitoetus, jms), vajaduse ja võimaluste korral juurutatakse uusi;
- 3) mitmekesistatakse Lauka Päevakeskuse tegevust ja laiendatakse seda valla piires;
- 4) korraldatakse sotsiaaltöötajate pidevat koolitust ja võimaldatakse enesetäiendamist;
- 5) ennetatakse lastega perede toimetulekuraskusi, parandatakse võrgustikutööd, lastevanemate koolituste ja nõustamise kaudu;
- 6) erivajadusega lastele/nende peredele osutatakse vajalikke toetavaid teenuseid (õpiabi, erinevad õppevormid, psühholoog, logopeed, õpilaskodu teenus, rehabilitatsiooni teenus, lapsehoiuteenus, vanemate nõustamine, tegevusteraapia, koostöös Kõpu IKga ja Kärkla Sotsiaalkeskusega;
- 7) eakate ja puuetega inimeste hoolekandes hinnatakse hooldusvajadust ühtse metoodika alusel ja tulemustest lähtuvalt kujundatakse välja optimaalsed sotsiaalteenused ja toetused (abivahendid, rehabilitatsiooniteenus, koduteenused, hooldajateenus raske ja sügava puudega

isikule, tugiisik, koduõde, isiklik abistaja, toetatud elamise ja igapäevaelu toetamise teenus psüühiliste erivajadusega inimestele, häirenupu teenus);

8) parandatakse liikumispuuetega inimeste liikumisvõimalusi valla piires;

9) motiveeritakse ja aktiveeritakse pikaajalisi töötuid koostöös Töötukassa, MTÜde, ettevõtjate ja teiste asjalistega erinevate tegevuste ja projektide kaudu;

10) osaletakse riiklikes ja maakondlikes projektides, jätkatakse ja arendatakse koostööd teiste omavalitsuste, MTÜde, puuetega inimeste organisatsioonide ja vabatahtlikega.

§ 35. Tervishoid

(1) Tänapäevane olukord

Esmatasandi arstiabi osutab elanikkonnale Kõrgessaare asulas Kõrgessaare VAKis asuv OÜ Kõrgessaare Perearstikeskus, perearst /õde korraldab ka Lauka Põhikooli ja Kõpu Internaatkoolis õpilaste meditsiinilist teenindamist (koolitervishoid), teeb koostööd sotsiaaltöötajatega. Samas majas asub OÜ Kärkla Apteegi Kõrgessaare filiaal. Lasteaias täidab meditsiinitöötaja kohuseid perenaine, kes on läbinud esmaabi ja toiduhügieeni koolitused.

Statsionaarset, taastus- ja hooldusravi, eriarsti- ja kiirabi ning rehabilitatsiooniteenust korraldab Kärldas asuv SA Hiiumaa Haigla. Paremaste tervishoiuteenuste osutamiseks on haiglal sõlmitud lepingud 15 erineva eriala arstiga, kes osutavad saarel ambulatoorset ja piiratud mahus statsionaarset tervishoiuteenust. Töötervishoiuarst, kes teenindab kogu saart, asub Käinas. Haigekassa poolt rahastatava koduõde teenuse kättesaadavus on Hiiumaal piirkonniti erinev, Kõrgessaare vallas puudub teenuse osutaja.

Hambaraviteenust osutatakse Kärldas, Käinas ja Emmastes, Kärldas saab lisaks kasutada ka hambahügienisti teenuseid. Hammaste proteesimist korraldavad hambaarstid Kärldas ja Käinas. Ortodontiteenuseid Hiiumaal enam ei osutata. Kärldas on olemas optikakauplused ja projektipõhiselt töötav Tervisetuba.

Perearsti hinnangul on elanikkonna tervislik seisund halvenenud, palju on südameveresoonkonna- ja liigestehaigusi ning pahaloomulisi kasvajaid. Põhjusteks on enamasti vähenenud terviseteadlikkus, liigestehaigusi soodustanud pikaajaline töö niiskes töökeskkonnas ja niiske kliima. Puudus on kodus osutatavatest hooldus- ja põetusteenustest. Hiiumaal puudub võimalus osutada koheselt psühhiaatrilist abi.

(2) Eesmärk

On loodud keskkond, kus iga elanik väärtustab oma tervist, rakendunud on haiguste ennetamise ja tervise edendamise süsteem.

(3) Tegevuskava

1) elanike terviseteadlikkuse tõstmine;

2) haigusi ennetavate ja tervist edendavate tegevuste korraldamine;

2) vastavates programmides ja projektides osalemine;

3) ravikindlustamata isikutele esmase arstiabi ja terviseuuringute võimaldamine;

4) koostöö parandamine tervishoiusüsteemiga (koduõdeteenus, kodus hooldus/põetusteenus, puudega või dementsse pereliikme hooldajate nõustamine, neile puhkuse võimaldamine jms);

7) võrgustikutöö parandamine;

8) perearsti vastuvõtu korraldamine Kõpus.

9) perearsti töötingimuste parandamine (ruumide remont).

VI ÜLDHALDUS

§ 36. Avalik haldus; koostöö

(1) Tänapäevane olukord

Valla juhtimine on suurel määral seotud temale seaduste ja teiste riigivõimu aktidega pandud funktsioonide täitmisega ja valla maine kujundamisega.

Omavalitsuse juhtimises on olnud viimastel aastatel stabiilsus, välja on kujunenud juhtimisstruktuur. Kuna nõuded on rangemad ning riigi poolt on delegeeritud järjest enam ülesandeid omavalitsusele, siis olemasolevate ametikohtade arvuga suudetakse vaid olulisem ülesannetest täies mahus täita.

Koostööd tehakse teiste Hiiumaa omavalitsustega ning asutustega, samuti üleriigiliste omavalitsuste organisatsioonidega (näiteks EMOL).

(2) Eesmärk:

Valitsemine vastab hea halduse tavade põhimõtetele: usaldusväärsus ja õiguskindlus; avatus ja läbipaistvus; vastutavus; säästlikkus, tõhusus ja mõjus. Läbimõeldud juhtimise, hea koostöö, korrektse infovahetuse ning koolituste tõhusa toimimisena on tagatud elukeskkonna tasakaalustatud areng ning kindlustatud vallaelanike heaolu.

(2) Tegevuskava

- 1) võimalikult täpselt ja kiiresti edastatakse vajalik info kõikide võimalike huvigruppidele valla infolehe, kodulehe, jmt. kaudu;
- 2) elanike informeerituse tõstmiseks parandatakse:
  - 2.1 operatiivse (vastuvõtutajad, kontaktandmed, info toimuvatest üritustest, konkursid, pakkumiste tähtajad, transpordigraafikud, töökorralduse alused, info avalike teenuste kohta jmt);
  - 2.2 selgitava, põhjendava (erinevate seisukohtade ja valikute kirjeldamine; tehtud otsuste tausta selgitamine; arutelud erinevatel valdkondlikel teemadel erapooletuse põhimõttel);
  - 2.3 omavalitsuse toimimise kirjeldava teabe (ülevald valitsuse ja volikogu ning nende erinevate komisjonide tööst; milliste murede ja mõtetega millise ametniku või esindaja poole pöörduda jmt leviku parendamise abil.
- 3) kaasatakse kodanikke läbi erinevate arutelude jm. kohaliku elukorralduse kujundamisse, et seeläbi jõuda parimate lahendusteni, kasutatakse kõige otstarbekamalt olemasolevaid ressursse ning muuta omavalitsuses toimuv "ühiseks asjaks";
- 4) parendatakse teenistujate ja töötajate töötingimusi, kaasajastatakse võimalikult vajadustele vastavalt infotehnoloogia riist- ja tarkvara;
- 5) lõpetatakse vallamaja ruumide renoveerimine, restaureerimine ja ümbruse heakorrastamine;
- 6) taotletakse maad munitsipaalomandisse (lautrid, kohalikud teed, avalikud objektid jmt);
- 7) toetatakse igakülgset erialast haridust ja koolitust võimaldamist; soodustatakse infotehnoloogilaseid ja võõrkeelte koolitust;
- 8) oma huvide väljendamiseks, esindamiseks ja kaitsmiseks ning ühiste ülesannete täitmiseks osaletakse Hiiumaa Omavalitsuste Liidu ning EMOLi tegevuses;
- 9) koostöös Hiiumaa omavalitsustega tegutsetakse valdkondades, mis on ülesaareselt olulised (jäätmemajandus, koolivõrk, planeeringud, Kõpu Internaatkool, Tohvri Hooldekodu, ühistransport, haridus, kultuur, sport, turism);
- 10) osaletakse koostöös naabersaartega (B7, Biosfääri kaitseala, Geopark jne);
- 11) püütakse leida võimalusi õpilasvahetusteks;

12) suurendatakse valla hallatavate asutuste iseseisvust ja vastutust asutuse tõhusama toimimise eesmärgil, et tagada vallaelanike kvaliteetne teenindamine, töö efektiivne korraldamine ning kulude vähendamine;

13) operatiivsuse suurendamiseks korraldatakse vallavolikogu ja – valitsuse infovahetust ja tööd võimalusel elektrooniliselt;

14) luuakse erivaldkondade elektroonilised registrid (planeeringud, ehitusteave, jäätmemajandus jne);

15) vallavalitsuse ülesanne on olla usaldusväärne, õiglane ja avatud partner, loov ning ratsionaalne, selleks suunatakse senisest enam teenistujaid ja töötajaid tegutsema ühtse meeskonnana, tõstetakse juhtimiskvaliteeti, arendatakse avalikke teenuseid, majandatakse efektiivselt, valitsetakse valla vara heaperemehelikult.

§ 37. Avalik kord, turvalisus, päästeteenistus

(1) Tänapäevane olukord

Kuritegevuse tase meie vallas jääb alla Eesti keskmisele. Põhilised on varavastased kuriteod (jalgrataste, mobiiltelefonide jt vargused). Piirkonda teenindab politseikonstaabel. Kodanike vastuvõtu võimaldamiseks on eraldatud politsei käsutusse üks ruum Kõrgessaare VAKis.

Lisaks politseile kasutatakse ka turvafirma teeneid (valveteenus. näiteks Lauka kooli elektrooniline valve).

Kõrgessaares on loodud MTÜ Kõrgessaare Tuletõrje Päästeselts.

Turismihooajal tavaliselt suureneb õigusvastaste tegude arv.

(2) Eesmärk

Kõrgessaare vallas on kindlustatud avalik kord ja elanike turvalisus ning päästeteenistus on vajaduse tekkimisel operatiivselt kättesaadav.

(3) Tegevuskava

1) korraldatakse koostöös noorsoopolitseiga koolides preventiivset tööd; noorte seas korraldatakse süsteemset alkoholi, suitsetamise, narkomaania ja AIDSi ennetustegevust;

2) korraldatakse valla territooriumil vajadusel naabrivalve;

3) avalikel üritustel tagatakse endiselt lisaturvatöötajate palkamise abil avalik kord ja julgeolek;

4) parkimine on valla territooriumil nii korraldatud, et meie loodus ei saaks kahjustatud (märgid, viidad, läbimõeldud asukoht jmt);

5) rajatakse optimaalne arv tuletõrje veevõtu kohti koostöös ettevõtjate ja riigiametitega, neid hoitakse pidevalt korras ja ligipääsetavad;

6) korraldatakse koostöös riigiorganitega elanikkonnale päästealast teavitust, vajadusel koolitust;

7) turvalisuse tagamiseks korterelamutes ja elamute ümbruses tehakse koostööd ühistute ja majavanematega. Tegevusteks on võimalik taotleda toetust erinevatest korterelamute renoveerimise ja turvalisuse tagamise programmidest;

8) turvalisuse tagamiseks laiendatakse koostööd teiste omavalitsustega ja peetakse läbirääkimisi ühisteks finantseerimisteks;

9) korraldatakse tegevusi turistide poolt tekitavate keskkonnakahjude ennetamiseks;

10) toetatakse põhimõtet – igas vallas oma konstaabel;

11) osaletakse teemakohastes projektides;

12) toetatakse vabatahtlike päästeüksuste moodustamist, tehnilise punkti loomist Kõpu poolsaarel, vabatahtliku merepääste tekkimist.

§ 38. Arengudokumendid

(1) Olemasolevad arengudokumendid:

1. Kõrgessaare valla üldplaneering (vastu võetud 14.06.2002; kehtestatud 24.01.2003)
2. Hiiumaa valdade ühine jäätmekava (Hiiumaa jäätmekava 2011)
3. Lauka Põhikooli arengukava 2005-2008, uuendatakse perioodiks 2011-2014
4. Lasteaeg Vigri arengukava 2008-2011, uuendatakse perioodiks 2011-2014
5. Kõpu Internaatkooli tegevuskava
6. Piirkondade arengukavad, mis hõlmavad valla 58 st külast 34-ja;
7. Luidja piirkonna külade Jõeranna , Paope, Luidja, Villamaa ja Kopa arengukava aastaks 2003-2008
8. Kõpu poolsaare külade arengukava 2003-2008 (Kõpu, Suurepsi, Mägipe, Ojaküla, Kiduspe, Ülendi, Kalana, Hirmuste, Suureranna, Kaleste, Heistesoo, Vilima, Tiharu, Palli, Laasi
9. Lauka –Reigi piirkonna külade arengukava 2009-2013 (Pihla, Otste, Isabella, Napi, Heigi, Kurisu, Metsaküla, Lilbi, Heiste, Hüti , Lauka; Leigri, Sülluste, Kiivera) Jõeranna, Reigi, Rootsi, Ogandi, Sigala, Kidaste, Mudaste
10. Kalana küla arengukava 2006-2015
11. Kõrgessaare valla terviseprofiil 2010 - 2020

(2) Koostamist vajavad järgmised arengudokumendid:

1. Kõrgessaare valla turismi arengukava.
2. Kõrgessaare valla noorsootöö arengukava.
3. Teehoiukava.
4. Rahvaraamatukogu arengukava.
5. Külade ja/ või piirkondade arengukavad.
6. Kõrgessaare valla üldplaneeringu teemaplaneering.(kehtestatakse 2010)
7. Kõrgessaare valla tuletornide arengukava.

(3) Arengudokumendid vaadatakse üle vähemalt üks kord aastas, vajadusel kaasajastatakse.

§ 39. Määruse rakendussätted

Määrus jõustub kolmandal päeval pärast avalikustamist.

Aili Küttim

Vallavolikogu esimees